

Bitva u Tannenbergu r. 1914.

Rozvrh práce.

Díl první.

Úvod:

Operace ve Východním Prusku školním příkladem.

Přede hry bitvy:

Německý plán pro východ.

Nástup Rusů a Němců na východě.

Rennenkampf — porážka Němců u Gumbin.

Přípravy k bitvě:

Postup generála Samsonova, úkol 2. ruské armády.

Ústup 8. německé armády.

Úmysly generála Prittwitze.

Hindenburg, Ludendorff, pozměnění.

Situace 8. německé armády.

Německý operační plán. První útoky 26./8.

Průběh bitvy:

27./8. — Porážka obou ruských křídel.

28./8. — Průlom a oboustranný obchvat.

29./8. — Ústup, sevření, kapitulace, smrt generála Samsonova.

30./8. — Raid 1. ruské jezdecké divise.

Díl druhý.

Čím Němci zvítězili?

Výhody vnitřních linií.

Předpoklady o nadvládě německého vojenského zřízení.

Vzor bitvy u Kann.

Pohnutky morální.

Chyby a nedostatky na straně ruské:

I. Nedostatky ruské armády:

1. v organizaci (pekárny, trény, služba spojovací),

2. ve výcviku (průzkum, zpravodajství, služba spojovací),

3. morální.

II. Chyby ve vedení:

1. Rennenkampf,

2. Samsonov,

3. Žilinsky.

4. Celkové posouzení viny.

Důsledky bitvy u Tannenbergu a její význam.

I. Následky pro ústřední mocnosti:

a) na východě,

b) ve Francii.

II. Následky pro Dohodu:

a) pro Francii,

b) pro Rusko.

Literatura k bitvě u Tannenbergu 1914.

1. Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. Mittler & Sohn, Berlin 1920.
2. Major-General Knox: With the Russian Army 1914—1917. London, Hutchinson & Co.
3. General Wasil Gurko: Russland 1914—1917 (něm. překlad). Deutsche Verlags-Ges. f. Politik u. Geschichte, Berlin 1920.
4. H. Stegemann: Die Geschichte des Krieges. Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart-Berlin 1918.
5. Obstlt. v. Schäfer: Karte der Schlacht bei Tannenberg. „Veröffentlichg. des Staatsarchivs“ in Berlin 1921.
6. Obstlt. v. Giehl: Tannenberg von russischer Seite beleuchtet. „Wissen und Wehr“ 2./1922.
7. Italicus: Gli accerchiamenti di guerra mondiale: Tannenberg. „Rassegna dell'Esercito italiano“, 11—12/III. II. vol.
8. Général Buat: Les campagnes d'Hindenburg-Ludendorff sur le front oriental. „Revue militaire française“ 92e année No. 7.
9. H. v. Kuhl: Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges. Mittler & Sohn, Berlin 1920.
10. Général Daniloff: Les premières opérations de l'armée russe en 1914. „Revue militaire française“, 1923, No. 23, 24.
11. Delbrück: Zur Schlacht bei Tannenberg. „Wissen und Wehr“, 4./1922.
12. K. J. F. Leppa: Generaloberst v. Prittwitz u. d. Rückzug an die Weichsel. „Mil.-Wochenblatt“ 16./1922.
13. K. J. F. Leppa: Grossfürst Nikolai-Nikolajewič als Heerführer während der Anfangsschlachten d. Jahres 1914. „Mil.-Wochenblatt“ 18 a 21./1922.
14. General Max Hoffmann: Der Krieg der versäumten Gelegenheiten. München. 1923.
15. Kurt Jagow: Daten des Weltkrieges.
16. Hauner: Vojevůdce Ludendorff. „Voj. Rozhledy“ roč. 1920 č. 1, str. 50.

— * —

Díl první.

Jest velmi obtížné psát v naší době kriticky o událostech světové války. Předně jsme od těchto dějů dosud málo časově vzdáleni a mimoto se můžeme dopátrati většinou dosud jen stranických pramenů. Obzvláště události na frontě ruské zůstávaly dlouho osvětleny jen se strany německé. Rusko dalo na sebe dlouho čekat. A přece nás velice zajímaly boje ruské armády, jakož i všechna účast ruského národa na válce světové. Vydržel národ tento pro své spojence nejtěžší rány, aby téměř vykrvácel a tragickým vývojem věcí byl přiveden až na pokraj záhuby.

Nelze-li ani dosud podati dobrý celkový obraz světové války, můžeme alespoň vyjmouti z této veliké doby některé události, sestaviti podle pramenů jejich průběh a z toho pak čerpati důležité poznatky a dobrá poučení.

Před nedávnem byly prameny o prvních bojích na ruské frontě obohaceny obšírným dílem generálmajora Knoxa, bývalého anglického vojenského ataché v Rusku; líčí osudy ruské armády od počátku světové války až do roku 1917.¹⁾ O téže době píše také ruský generál Gurko ve své knize „Rusko 1914—1917, válka a revoluce“. Se strany německé osvětlují události tyto dostatečně spisy Ludendorffovy, jakož i různá uveřejnění německého státního archivu.

Vybral jsem si za předmět své studie bitvu u Tannenbergu v roce 1914, operaci z nejzajímavějších na východním bojišti a největší zničující bitvu světových dějin vůbec. Nechci tím oslavovati úspěch německého vojenského vedení, nýbrž hlavně poukázati na

¹⁾ Viz literaturu svrchu uvedenou.

chyby spáchané při těchto operacích. Je lépe učit se z chyb cizích než z chyb vlastních! A operace ve Východním Prusku budou povždy školním příkladem „operací na vnitřních liniích“;¹⁾ a jest tudíž třeba předložit je našemu důstojnictvu zevrubněji zpracované. Mimo to byla bitva u Tannenbergu velice významnou událostí pro další průběh války na východním bojišti a snad proto, ač nepřímo, rozhodovala i o našem osudu.

Pokusím se proto předně o nestranné vyličení skutečných událostí u obou protivníků a potom o objektivní studii taktické a strategické stránky této operace. V této druhé části bude nutno pátrat po všech příčinách, které zavinily nešťastnou porážku Rusů.

Přede hry bitvy.

Německý válečný plán, který, jak známo, byl vypracován podle myšlenky Schlieffenovy a modifikován Moltkem, předpokládal zdoluhavou ruskou mobilisaci a válečnou nehotovost ruské armády. I přes obhajování Němců, které vypisuje ve svém díle generál v. Kuhl,²⁾ a v kterém se praví, že německý generální štáb podle zkušeností získaných v době napětí 1912/13 předvídal před válkou mnohem kratší trvání ruské mobilisace než doposud, dokazují nám první události ve Východním Prusku, že byli Němci přece poněkud překvapeni. Ať se to stalo tím, že ruská mobilisace mohla být přece rychleji provedena, či tím, že — jak Kuhl ve své knize chce dokázati — ruská armáda před vyhlášením mobilisace usnadnila ji rozsáhlými přípravami (podle ruského tajného nařízení z r. 1913 o t. ř. „období válečných příprav“), jest zřejmo z výsledků prvních bojů 8. německé armády a z chování generála Prittwitze, císaře Viléma a obzvláště vrchního německého vedení, že Němci přece neočekávali tak brzký postup dvou silných ruských armád do Východního Pruska. (Viz náčrt č. 1.)

Očekával-li však německý generální štáb přece postup obou ruských armád — vilenské a varšavské — jak Kuhl též uvádí, pak obsahovaly ruské síly, postupující proti Německu, 10 až 12 armádních sborů, a Němci musili již předem vědět, že tyto ruské síly nezastaví svou 8. armádou, mající jen o málo více než 4 armádní sbory. Ovšem, válečný plán Schlieffenův předvídal ústup německých sil ve Východním Prusku až za Vislu a hájení této čáry až do doby, kdy se věci na západním bojišti rozhodnou příznivě a dovolí východní frontu zesílit a posunouti ji opět na ruské území.

Proto byly téměř všechny ozbrojené síly Německa posílány na západ, aby tam neočekávaným a smělým manévrem přes neutrální území zaskočily francouzskou armádu v jejím předpokládaném nástupním prostoru mezi Laonem a Belfortem, zahnal ji, odřízly od Paříže a s obrácenou frontou pak zatlačily na švýcarské hranice. Záměr arcit' smělý; ale ozbrojené síly německé byly pro něj úplně správně rozloženy. Ovšem, jak často bývá, při tomto původním a správném rozhodnutí nezůstalo, a to bylo Němcům osudné. Na východě počalo vrchní velení opouštět původní myšlenku ústupu na Vislu hlavně proto, že mu bylo líto přenechat Východní Prusko Rusům; se západní fronty počalo bráti síly pro východní frontu a to právě odtud, kde jich bylo později nejvíce zapotřebí. A když došlo

¹⁾ V. J. Hauner: Vojevůdce Ludendorff, Vojenské Rozhledy 1920, č. 1., str. 51.

²⁾ Generál v. Kuhl: „Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges.“ Mittler & Sohn, Berlin, 1920.

brzy po době, kterou chci zde vylíčit, na západní frontě k bitvě na Marň, chyběly tyto odebrané síly na místě rozhodném, takže musil Němce stihnouti neúspěch, a to zmařilo úplně jejich odvážný záměr.

Pohlédneme-li na nástup obou protivníků na bojišti východním, poznáme, že se tam vlastně naděje obou generálních štábů nesplnily. Němci se domnívali (podle Kuhla), že Rusové sice pošlou hlavní své útočné síly proti rakousko-uherské armádě, ale že přece dvě armády postaví proti Německu. Měly to býti, jak bylo již dříve řečeno, armáda vilenská a armáda varšavská. S touto domněnkou se ruský plán zcela neshodoval. Rusové sice chtěli (podle Knoxa) původně hlavní silou napadnouti Rakousko, ale proti Východnímu Prusku vyslati pouze 1. armádu (Rennenkampfovou), kdežto 2. armáda (Samsonovova) měla zůstatí ve Varšavě jako záloha jižní fronty. Armáda 9. měla chrániti Petrohrad, kdežto všechny ostatní armády byly postaveny proti Rakousku.

Ačkoliv Rusové věděli, že Německo poslalo téměř všechny své síly proti Francii, přece očekávali, že Němci započnou operace na východě vpádem do ruského území, neboť rovněž věděli, že německá mobilisace bude rychlejší než ruská. Ve skutečnosti však Němci chtěli buď jen chrániti hranice, nebo ustoupiti za Vislu.

Původní plán ruský byl zajisté taktéž správnější než plán později uskutečněný. Plán původní útočil hlavní silou na Rakousko a na podřadné frontě se spokojoval jen obranou. Po mobilisaci byl však tento plán změněn. Aby bylo pomozeno spojencům na západní frontě, byla také 2. armáda poslána proti Východnímu Prusku a na její místo posunuta 9. armáda z Petrohradu. Tak se stalo, že Rusko začalo proti všeobecným pravidlům strategickým ofensivou na obou frontách, jak proti Rakousku, tak proti Německu.¹⁾

Nás tu zajímá jen ta část, která bojovala proti Němcům. Skládala se z 1. armády, neboli němenské — Rennenkampfovy a z 2. armády, t. ř. narevské — Samsonovovy a měla společného velitele, generála Žilinského, velitele ruské severozápadní fronty. Hlavní stan této skupiny byl v Bialystoku. Ruská 1. armáda se skládala z III., XX. a IV. armádního sboru a z pěti jezdeckých divísi;²⁾ 2. armáda (Samsonovova) se skládala původně z I., II., VI., XIII., XV. a XXIII. armádního sboru a z tří jezdeckých divísi. Na čas byl též gardový sbor přidělen k 2. armádě jako posila. V době, kdy armáda Rennenkampfova překročila hranice Východního Pruska (17./8.), byla armáda Samsonovova u Varšavy a nebyla ani úplně, ježto byla původně určena za zálohu.

Proti těmto silám postavili Němci ve Východním Prusku jen 8. armádu, skládající se z I., XVII. a XX. aktivního sboru.³⁾ Mimoto byly přiděleny k této armádě: I. záložní sbor, zřízený po mobilisaci, zeměbranecká divise Goltzova, převezená později z Holštýnska, 3. záložní divise, 1. divise jezdecká a hlavní záloha pevností Krá-

¹⁾ Viz podobný postup Rakouska, které počalo válku taktéž ofensivně na obou frontách, ruské i srbské!

²⁾ Podle Schäfera („Karte der Schlacht bei Tannenberg“) měl Rennenkampf 4 armádní sbory, 1 pěší brigádu, 5 jezdeckých divísi, 1 jezdeckou brigádu a mimo to 2 divise záložní. Uhnem měl 168 praporů, 154 eskadrony, 648 děl a 396 kulometů.

³⁾ I. armádní sbor se skládal z 1. a 2. pěší divise, XVII. armádní sbor se skládal z 35. a 36. pěší divise a XX. armádní sbor ze 37. a 41. pěší divise. I. zál. sbor byly 1. a 36. zál. divise. Goltzova zeměbranecká divise měla smíšené zeměbranecké brigády a to 6. a 34.

lovce, silná zeměbranecká divise. Všechna tato vojska byla podřízena generálovi Prittwitzovi; stan byl v Marienburgu.

Byly tam tedy německé 4 sbory, 2 pěší a 1 jezdecká divise proti devíti sborům a 8 jezdeckým divisím ruským.

Z těchto německých sil byl postaven XX. německý armádní sbor na jižních hranicích Východního Pruska. Ostatní části 8. německé armády byly shromážděny v nejzazším cípu Východního Pruska a rozloženy proti dolnímu toku Němenu. (Viz náčrt č. 1.)

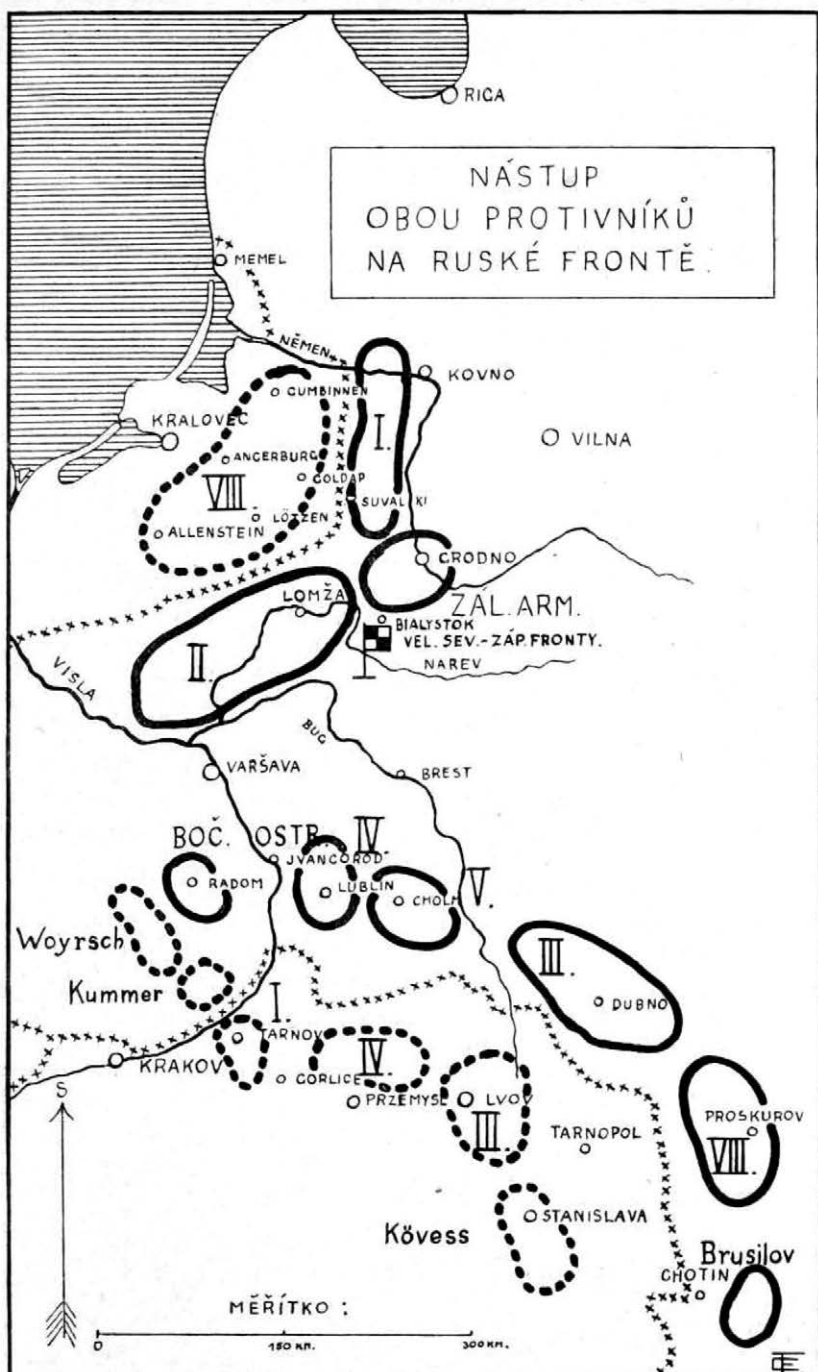
V domněnce, že na ně nebude vážně útočeno, měla tam tato německá vojska býti jakýmsi předvojem těch značných sil, které by tam byly podle německého obecného mínění poslány v dohledné době se západního bojiště, až bude Francie poražena. S těmito silami chtěli pak Němci provést proti ruskému pravému boku tentýž obchvatný manévř, který měl poněkud dříve rozhodnouti o osudu Francie a Belgie.

Kdyby však byli bývali Rusové hbitější než se očekávalo, a kdyby byli podnikli ohromným výběžkem, kterým ruské Polsko vnikalo do území ústředních mocností, ofensivu proti Německu, měla 8. armáda ve Východním Prusku dosti výhodné postavení, aby vpadla ve vhodném okamžiku ruským silám, postupujícím na západ, do pravého boku, mezitím co armáda rakouská hrozila rozdrtní jejich bok levý. Z fronty byla by podobná ruská ofensiva zadržena silami, jež by německé vrchní velitelství bylo přivolalo ze západu.

Zdá se však, že ani Němci sami nedoufali valně v tento postup a proto vyslali tam na ochranu celých polských hranic mezi Východním Pruskem a Rakouskem jen jeden zeměbranecký sbor pod velením generála Woynsche.

Taková byla tam situace, když dne 17./8. 1914 překročil Rennenkampff hranice Východního Pruska a podle daného úkolu „véstí energickou ofensivu směrem na Vystruč (Insterburg)“ postupoval proti Královci. Dne 20. srpna došlo u Gumbin, východně od Vystruče, k hlavní srážce. Němci prudce útočili, a bitva byla pro Rusy již skoro prohrána. Tři ruské pluky 28. pěší divise (na pravém křídle) již ustupovaly. Také armádní štáb nutil Rennenkampfa, aby vydal rozkaz k všeobecnému ústupu, než vznikne katastrofa. Pravé křídlo bylo v nebezpečí, že bude nepřítelem obchváčeno. Rennenkampff však odolal těmto obavám. Rozkázal, aby jeho střed a levé křídlo útočily a donutil Němce k ústupu. Ale potom by bylo bývalo správné dobytého úspěchu využití — rychle pronásledovati nepřítele a stále býti ustupujícím Němcům v patách. Tak mohlo, býti dosaženo skvělého vítězství i bez pomoci armády Samsonovovy, a pevnosti Královce mohlo býti snadno dobyt. To se však nestalo. Rennenkampff postupoval velmi pomalu, takže Rusové pozbyli hned 21., tedy již den po bitvě, úplně dotyku s nepřítelem.

Poražená 8. armáda německá ustupovala západním směrem v prostoru mezi řekou Pregelou a skupinou jezer; generál Prittwitz chtěl ustoupiti za Vislu, jak to předvídal pro podobný případ již plán Schlieffenův. Jak praví později Ludendorff, mohl býti tento plán odůvodněn jen nadějí na brzké a vítězné dokončení operací na západě. „Přitom však neměl zřetele na skutečnou válku a na ohromnou odpovědnost, kdyby byla vlastní země vydána nepříteli.“ Podle něho byli by Němci 8. armádou již vůbec neudrželi posice na Visle, ježto by tam byli vydáni společnému náporu obou ruských armád.

NÁČRT č. 1.

Při pohledu na mapu (náčrt 2.) je viděti, že čára, táhnoucí se na jih od Vystruče přes Angerburg, Lötzen, Nikolaiken a Johannsburg, je téměř nepřetržitou překážkou jak řekou Angerappem, tak četnými velkými jezery, jako je Mauer-See a Spirding-See,¹⁾ a že lze tuto linii snadno opevniti. Čára tato byla také Němci opevněna a obsazena. Podle německých zpráv nepokusili se Rusové značnějšími silami o útok na tuto jezerní závírku. Ústupem 8. německé armády bylo však možno překážku tuto obejít na severu, což hrozilo Němcům od armády Rennenkampfovy, a mimo to i na jihu, kde měla 8. armáda německá jen XX. sbor, proti němuž již již se valila z jihu od Varšavy jako ohromné mračno armáda Samsonovova.

Aby byl proto ústupový pohyb 8. německé armády chráněn s levého boku a zvláště, když již 21./8. počaly části armády Samsonovovy silně dorážeti na XX. německý sbor, rozhodl se generál Prittwitz zesílit tuto svoji bočnou ochranu. Bezpečnost 8. německé armády vyžadovala, aby nebyl XX. armádní sbor úplně poražen, dříve než by byla celá armáda překročila tok řeky Passargy.

Proto nařídil generál Prittwitz, aby byl I. armádní sbor vyňat z prostoru u Vystruče, na stanicích západně odtud naložen a železnici převezen ke Gosslershausenu, kde měl sloužiti jako ešelon XX. armádního sboru, umístěný stupňovitě daleko za jeho pravým křídlem. Taktéž byla 3. zál. divise vyňata z fronty u Angerburga a poslána k Allensteinu jako levý odřad XX. armádního sboru.

Pod ochranou této pevné bočné ostrahy měl zbytek 8. armády — vyjma zálohu pevnosti Královce, jež měla ustoupiti do pevnosti — přejíti dále severněji a dosáhnouti dolního toku Visly. Po úplném přechodu 8. armády měly ustupovati na Vislu části bočné ostrahy po jednotlivých odřadech, a to počínajíc 3. záložní divisi. Takto měl započítí všeobecný ústup 8. armády dne 23./8., kdy všechny části, určené k ochraně armády proti jihu, měly býti na místě svého určení.

To byly ty nejdůležitější události, které předcházely bitvu u Tannenbergu. Bitva sama počínala se připravovati teprve za ústupu 8. německé armády, kdy bylo velení její odevzdáno Hindenburgovi.

Přípravy k bitvě.

Ačkoliv Ludendorff popírá, že byla bitva u Tannenbergu jakkoliv připravována, a tvrzení toto jest dosti hodnověrné, chci nazvat některé události, ponějvíce operačního rázu, které bitvu přímo předcházely, přípravami k ní.

Jako první takový čin nutno uvéstí postup armády Samsonovovy, jako druhý jmenování generála Hindenburga velitelem 8. armády a ustanovení generálmajora Ludendorffa jeho štábním náčelníkem. — Ruská druhá armáda (Samsonov) byla vrchním velitelstvím severozápadní fronty vyslána proti pruským hranicím, dříve než se mohla shromáždit. Stalo se tak, jak jsem již jednou podotkl, proto, aby bylo ulehčeno Dohodě v jejím tísnivém postavení na západní frontě. Armáda tato postupovala (viz náčrt 2.) přibližně s linie Augustow—Lomža—Ostrolenka—Rožan—Nossielsk—Novo-Georgěvsk, se svými šesti armádními sbory na úrovni všeobecným směrem severozápadním, takže její střed směřoval na prostor Allenstein—Osterode. Dne 21./8., kdy 8. armáda německá ustupovala od

¹⁾ Užívám běžných německých názvů pro snazší hledání na mapách.

Vystruče na západ, překročily první části 2. ruské armády pruské hranice. Samsonovova armáda měla (podle Knoxa) postoupiti proti čáře Lötzen—Passenheim (?), podniknouti hlavní útok, obešedši na západ Mazurská jezera, poraziti nepřítele a odříznouti jej od Visly.

Jakkoliv se všechna opatření generála Prittwitze po neúspěchu Němců u Gumbin přesně řídila disposicemi, které byly předtím nesčíslněkrátě doporučovány při taktických cvičeních „Velkého generálního štábu“, vedených vynikajícím šéfem této instituce, generálem Schlieffenem, přece upadl velitel 8. armády ve velkém hlavním stanu v nemilost. Při taktických cvičeních generálního štábu v míru bylo arciť snadno přenechati červené nebo modré straně kus mapy, představující státní území, a týmž snadným způsobem mohl si některý velitel získati jméno udatného vojevůdce, odváživšího se smělého manévru.

Avšak ve skutečnosti je zapotřebí mnohem větší odvahy, a té se německému velkému generálnímu štábu nedostávalo. Nejen nedopustila jeho hrdość, aby Němci přenechali nepříteli značnou část vlastního území, — věděliť Němci dobře ze svého vpádu do cizího území, co je pro stát a obyvatelstvo nepřátelská invase — nechťeli ho přepustiti nepříteli alespoň, dokud by nebyli k tomu přinuceni. A aby nebyli k tomu donuceni, vzali s pravého křídla západní fronty — s místa rozhodujícího — dva armádní sbory.¹⁾ a vrhli je na východ. Konečně odňali generálu Prittwitzovi velení 8. armády, protože, jak francouzský generál Buat²⁾ praví: „jeho neodpustitelnou chybou bylo, že se s velkou důvěrou řídil lekcemi svého starého učitele.“³⁾

Nicméně svádí obrat věcí ve Východním Prusku k mínění, že změna ve velitelství 8. německé armády německé věci skutečně posloužila, ba že zachránila Němce z tamní zoufalé situace.

Nový velitel a nový náčelník pro 8. německou armádu byli jmenováni 22. srpna, a vskutku ještě téhož dne dal Ludendorff, dlejší ještě tehdy na belgických hranicích, když byl zpraven o situaci na východě, naříditi 8. armádě pro den 23. srpna, aby zastavila ústup a hájila čáry řeky Angerappy a jezer, aby si odpočinuly XVII. a I. záložní sbory a aby I. armádní sbor byl poslán, ne jak bylo původně určeno do Gosslershausenu k dispozici armádního velitelství, nýbrž poblíže XX. armádního sboru do prostoru východně od Německého Jílového (Deutsch Eylau). Z těchto disposic Ludendorffových jest jasné viděti, jak mnohdy souvisí situace na bojišti těsně s veliteli a štáby. Sotva byly naznačeny na vedoucí místa u 8. armády jiné osobnosti a již, ač byly tyto osoby dosud téměř na západním bojišti, zavanul na východopruské frontě jiný vzduch. Než přišli Hindenburg a Ludendorff, zvítězil v hlavním stanu v Marienburgu názor, hájiti linie řeky Passargy, dříve než se ustoupí na Vislu.⁴⁾

¹⁾ Byly to XI. armádní sbor (von Pluskow) a záložní gardový sbor (von Gallwitz). Tyto sbory nepřišly včas, aby se zúčastnily bitvy u Tannenbergu.

²⁾ Général Buat: La campagne d'Hindenburg-Ludendorff sur le front oriental. — Revue militaire française, 1922. No. 7.

³⁾ t. j. hraběte Schlieffena.

⁴⁾ Z článku Konráda J. F. Leppa: Generaloberst von Prittwitz und der Rückzug an die Weichsel“ v „Militär-Wochenblatt“, 16./1922 a tam uvedené literatury vysvitá, že velitelství 8. německé armády mělo jen „úmysl“ ustoupiti za Vislu, a rozkaz k tomu že dán nebyl. Z toho je patrné, že bylo Prittwitzovi velení 8. armády odňato buď neoprávněně nebo předčasně.

Jak vidíme, převrátily tyto dispozice, dané Ludendorffem 8. armádě dříve, než byl vůbec uviděl svého velitele armádního, veškerou koncepci plánu Prittwitzova. Proti Prittwitzově myšlence výhradně obranné, obsahují Ludendorffovy dispozice, jež budou záhy doplněny dalšími rozkazy, zárodky budoucí ofensivy.

Třeba ještě podotknouti, že se musilo upustiti od ústupu až na Vislu též na přání císaře Viléma, krále pruského, který těžce nesl nepřátelský vpád do své užší vlasti a nechtěl postoupiti nepříteli celé Východní Prusko až po Vislu.

Z dispozic daných Ludendorffem již na cestě do Marienburga vysvítá, že dobře postřehl situaci, která nastala ve Východním Prusku. Viděl, že 8. německá armáda je v ústředním postavení, a obě armády ruské (1. a 2.), že jsou daleko od sebe odděleny jezerní zavírkou. Toto ústřední postavení německé armády skýtalo možnost využití výhod operací na vnitřních liniích a poraziti jednu nepřátelskou armádu po druhé, dříve než se budou moci spojit. Sám praví, že „využití vzdálenosti obou nepřátelských armád vězelo všem důstojníkům německého generálního štábu v mase a v krvi“. Osud německé 8. armády byl by býval tragický, kdyby se byla dala sevřítí oběma ruskými armádami. Situace Němců byla pro jejich nepočetnost velmi vážná, a proto se musilo něco dáti v sázku a podniknouti něco stůj co stůj. Ludendorff sám praví, že nejvíce spoléhal na chabou ruskou vojenskou organizaci proti silné organizaci německé a na zdoluhavý ruský postup.

Bitva sama počala se veškerou mohutností teprve 27. srpna, a ježto byla provedena zcela podle rozhodnutí německého velení z doby od 24. do 26. srpna, nutno doznati, že si vedení německé zajistilo iniciativní jednání, vnutilo ihned s počátku protivníkovi svoji vůli a provedlo ji důsledně. Jak se to poznenáhlu projevovalo, poznáváme zcela jasně, budeme-li sledovati denní události na obou stranách podle oboustranných líčení, která nyní máme po ruce. Můžeme je snadno v denních obdobích přirovnávat a bude zajisté zajímavé, jak se zprávy doplňují.

Ve dnech od 21. do 23. srpna.

Němci:

Rusové:

Válečné učlenění (Ordre de bataille):

8. armáda: sbory I. (gen. von Francois, XVII. (gen. von Mackensen), XX. (gen. von Scholz), I. záložní (gen. von Below), 3. zál. divise (gen. von Morgen), zeměbranecká brigáda a 1. jezdecká divise.

2. armáda: sbory I. (generál Artamanov), II. ¹⁾, VI. (generál Blagověščenský), XIII. (generál Klujew), XV. (gen. Martos), XXIII. (generál Kondratovič), 4., 6. a 15. jezdecká divise.

Počty (početní stav):

Asi 220.000 mužů.

Asi 250.000 mužů.²⁾

Situace (viz náčrt 2.):

Na místě jen XX. a. sbor, a to s počátkem v prostoru východně od Gilgenburgu, Gr. Gardienen, Michalken; po-

Celá 2. armáda na postupu směrem severozápadním zprava doleva: VI. a sb. překročil 21. 8. hranici u Mysince

¹⁾ Ruský II. sbor odňalo ruské velitelství severozápadní fronty 2. armády již za postupu do Východního Pruska a poslalo jej jako spojkou mezi 1. a 2. armádou přes Lyk na Angerburg. Měl býti též krytem proti německé pevnosti Lötzen.

²⁾ Jen Samsonov; mimo to stál proti 8. německé armádě též Rennenkampff, jenž měl také přibližně 250.000 mužů (24 pěší a 4 jezdecké divise).

zději po boji ustupuje levé křídlo k Mühlenu. 3. zál. divise se shromažďuje v prostoru Reichenau západně od Hohensteinu, I. a. sbor počíná vykládání v Něm. Jilovém, jest na železničním převozu přes Korschen—Allenstein. 1. jezd. divise před 1. ruskou armádou, I. zál. a XVII. a. sbor odpočívají 23. 8. asi v prostoru Barten—Gerdauen. — Hlavní stan 8. armády v Marienburgu.

a dosáhl 23. 8. krajiny u Ortelsburgu, vpravo od něho 4. jezd. divise; XIII. a. sb. překročil hranice 21. 8. u Chorzele a dosáhl 23. 8. Wattendorfa—Omulefena; XV. a. sb. překročil 22. 8. hranice u Janova, obsadil 23. 8. Neidenburg a dosáhl bojem prostoru Lahna—Orlau. Ruský pluk č. 31 dobyl Lahny bodákem v 8 hod. večer. Rusové ukořistili 2 děla a 2 kulometry. Úspěchu toho dobyly 6. a 8. ruská divise. Pravé křídlo něm. XX. a. sboru bylo poraženo a zatlačeno k Mühlenu. — XXIII. a. sb. překročil 23. 8. hranice a dosáhl Gr. Kozlau; I. a. sb. překročil 23. 8. hranice u Illowa a dosáhl Soldau. Nalevo od I. sboru postupovaly 6. a 15. jezd. divise proti prostoru Strasburg—Lautenburg. — Hlavní stan 2. armády v Ostrolence.

Zprávy o nepříteli:

Slabé. Síly, před nimiž ustupoval XX. a. sbor za stálých bojů, patří k armádě 2., t. j. Samsonovově. Jak tato rozčleněna, neznámo. Armáda 1. (Rennenkampfova) vůbec nepronásleduje německou ustupující 8. armádu.

Chatrné. Bylo jen známo, že 2. armáda (XV. a. sbor) bojuje jen s XX. a. sborem německým, který byl odhadován na 3 pěší divise.

Úmysly:

Vše závisí na chování 1. ruské armády; to dává naději, že bude možno odvésti od ní značné síly. Bude-li toto chování Rennenkampfovo i nadále příznivé, odvede se 8. něm. armáda od 1. a. ruské a vrhne se z ústředního postavení napřed na nebezpečnějšího a bližšího nepřítele, t. j. na Samsonovova. O formě bitvy nebylo ještě jasných představ.

Sledovati původní úkol a postoupiti proti severu. Německý XX. sbor měl být odražen směrem západním, aby se takto uvolnila cesta na sever a aby mohla být zaskočena ustupující 8. německá armáda.

Dané rozkazy:

XX. a. sbor brání se nepříteli, nedá se však porazit; I. a. sbor pokračuje ve vykládání v Něm. Jilovém; 3. zál. divise se konečně úplně shromáždí západně od Hohensteinu, aby mohla zasáhnouti na levém křídle XX. sboru. Všechny ještě volné části pevnostních posádek z Thornu, Kulmu, Graudenze a Marienburga přemístí se ihned do prostoru Strasburg—Lautenburg. Jsa kryt 1. jezd. divisi a I. zál. sborem přesune se XVII. a. sbor přes Schippenbeil a Bischofstein na jih.

VI. a. sbor zůstane v Ortelsburgu; XIII. a. sbor postoupí proti Omulefenu—Wattendorfu, XV. a. sbor obsadí Neidenburg, I. Soldau, 2. divise XXIII. a. sboru Lissowec (mezi Mlavou a Neidenburgem). Zdá se, že vrchní velitelství severozápadní fronty nebylo s těmito konečnými cíly srozuměno, protože další armádní rozkaz nařídil XV. a. sboru postoupiti dále na Lykusen—Seelesen a 2. divisi XXIII. a. sboru do Kozlau; XIII. a. sbor měl své pravé křídlo prodloužiti až po Jedwabno. VI. a I. a. sbor, jak bylo dříve nařízeno.

Z této situace, dosažené k večeru dne 23. srpna, je viděti, že ruská 2. armáda postupovala v tuto dobu již úplně rozvinutá a hotová k boji, kdežto německá 8. armáda měla proti Rusům na místě toliko jeden armádní sbor, schopný boje. Ostatní německé síly byly buďto ještě velmi vzdáleny, nebo — v době krise — ještě nebyly vloženy, nebo shromážděny, a nebyly tudíž schopny boje. Na jedné straně mizivá podržkenost, na druhé straně zničující převaha sil, nebo jednak neúplnost a nepřipravenost, jednak hotovost k boji v rozvinuté formaci.

Bude dobře zmíniti se též o některých podrobnostech bojů dne 23. srpna u Lahna—Orlau. Němci dozrávají sice, že XX. armádní sbor byl dne 23. srpna velmi tísněn a že musil podstoupiti tuhý boj s armádou Samsonovovou, tvrdí však, že dobrovolně vyklidili v noci ze 23. na 24. srpna posíci u Lahna—Orlau a zaujali dále vřadu výhodnější posíci v oblouku Gilgenburg—Mühlen. Rusové se domnívají, že Němci ustoupili proto, že se jejich dělostřelectvu podařilo umlčeti dělostřelectvo německé. Zdatnost německých kulometů Rusové velmi uznávají. Velitel XV. ruského sboru, generál Martos, stěžoval prý si, i přes skvělý úspěch, na svůj příliš rozsáhlý úsek (17 km), na netečnost XIII. sboru (gen. Klujew), který mu neposkytl pomoci a na nespolehlivé spojení s armádním velitelstvím, od něhož prý nedostává odpovědi.

Střetnutí ruského XV. sboru s Němci u Lahny bylo asi dosti krvavé, podle čísel ztrát. V boji dne 23. srpna ztratili Rusové 4000 mužů. Jeden ruský pluk prý pozbyl 9 velitelů rot ze 16 a jedna rota, která šla do boje se 190 puškami, ztratila všechny důstojníky a 120 mužů. Podle ruských odhadů pozbyli Němci asi 6000 mužů.

Dne 24. srpna:

Němci:

Rusové:

Válečné u členění (Ordre de bataille):

I., XVII., XX., I. zál., 3 zál. divise, zeměbranecká brigáda, 1. jezd. divise a skupina generála Mühlmanna, skládající se z pevnostních posádek. Síla těchto: asi 32 prapory.

I., VI., XIII., XV. a XXIII. a. 4., 6. a 15. jezd. divise.

Počty (početní stav):

Kolem 235.000 mužů.

Asi 250.000 mužů (jen armáda nárevská).

Situace:

XX. a. sb. v obranném postavení východně od čáry Gilgenburg—Mühlen; 3. zál. divise dokončuje své shromažďování západně od Hohensteinu, I. vykládá se dále v Něm. Jilovém; I. zál. sbor a 1. jezd. divise v prostoru Barten—Gerdanen a severně odtud; XVII. dosáhl prostoru jižně od Schippenbeilu. — Hlavní stan 8. armády v Riesenburgu.

VI. a. sbor dosáhl prostoru Mensguth—Ribben, XIII. zůstal u Wattendorfa—Omulefofenu a prodloužil své pravé křídlo po Jedwabno; XV. a. sbor zůstal v prostoru Lykusen—Orlau—Seelesen; XXIII. postupoval přes Gr. Kozlau na Lippau; I. zůstal u Soldau. Jezdecké divise postupovaly souhlasně s oběma křídly. V celku se zdá, že celá 2. armáda zůstala na místě, kromě VI. sboru. — Hlav. stan 2. armády v Ostrolence.

Zprávy o nepříteli:

Velmi cenné! Velitelství 8. armády dostalo na cestě z Marienburga do Tannenbergu zachycenou bezdrátovou depeši Rusů, která podávala úplný a přesný obraz o postupu a rozčlenění 2. armády a o jejich operačních záměrech v nastávajícím období: „Armáda nárevská (pět armádních sborů a tři jezdecké divise) postupuje na frontě Ortelsburg—Soldau, a to: VI. a. sbor na Bischofsburg, XIII. na Allenstein přes Passenheim, XV. a XXIII. na Hohenstein a Waplice, I. a. sbor na Gilgenburg přes Soldau. Dvě jezdecké divise operují dále na západ směrem na Lautenburg a Strasburg, třetí jezdec.

Chudé! Nové zprávy oznamovaly, že nepřítel má být u Hohensteinu. O síle a nepřátelském rozčlenění žádných zpráv. Rusové se podle všeho domnívali, že mají před sebou pouze XX. něm. sbor a zeměbranu z nouze sehnanou.

Němci:

divise kryje pravý bok armády.“ Takto znali Němci ruskou situaci, jak ji ukazuje náčrt č. 2.¹⁾

Rusové:

Úmysly:

Táhnouti nepřitele za sebou směrem severozápadním tak, aby jádro 2. ruské armády dosáhlo úzkou frontou čáry Hohenstein—Allenstein. Nepřítel má býti utvrzen v domněnce, že má před sebou jen slabé síly, a má se státi bezstarostným.

Pokračovati v postupu na sever.

Dané rozkazy:

XX. sbor pokračuje ve svých defenzivních operacích proti ruské 2. armádě společně s 3. zál. divisi; I. dokončí vykládání a posune se z Něm. Jílového na Montovo; XVII. pokračuje v pochodu na jih na Lautern—Bischofsburg; I. zál. dá se na pochod na Seeburg; 1. jezd. divise kryje všechny tyto přesuny proti Rennenkampfovi.

Střed 2. armády (XIII., XV., XXIII.) pokračuje v ofenzivě směrem severním; sbory na křídlech kryjí boky armády: VI. v prostoru Bischofsburg—Rothfließ, I. sbor u Soldau.

Ze situace tohoto dne, z úmyslů a daných rozkazů vysvítá již určitěji záměr, který měly obě strany pro příští operace.

Ruské operační myšlenka se shodovala v tuto dobu s původním úkolem 2. armády. Z náčrtu poznáváme, že měly podniknouti hlavní nápor 3 ruské sbory, a to XIII. XV. a XXIII., které byly středem armádního rozčlenění. Boky armády byly kryty každý jedním sborem a jednou nebo dvěma jezdeckými divisemi. Postupovaly tedy na pravém křídle VI. a. sbor a 4. jezdecká divise, na levém pak I. sbor a 6. a 15. jezdecká divise. Takto měla 2. armáda postupovati směrem severním, resp. severozápadním, asi přes linii Allenstein—Osterode dále na sever, aby porazila 8. německou armádu a zabránila jí ustoupiti na Vislu. Co započala 1. armáda u Gumbin, měla 2. armáda zde dokončiti.

Německá operační myšlenka a její podrobnosti pro bitvu u Tannenbergu uzářly podle Ludendorffa ve dnech od 24. do 26. srpna. Jak bylo již podotčeno, rozhodli se Němci pro tuto bitvu nejen proto, že pokládali ruské vedení za neobratné, nýbrž i proto, že musili zvítěziti stůj co stůj. Od počátku až do konce záviselo vše na chování 1. ruské armády. Vykročil-li Rennenkampff, nebylo lze vůbec svést rozhodnou bitvu se Samsonovovem; zůstal-li na místě, bylo možno odvésti od něho XVII. a I. záložní sbor, a Samsonov mohl býti poražen. Pak bylo lze se obrátiti všemi silami znovu proti 1. armádě a vyčistiti Východní Prusko od nepřitele.

Situace 1. ruské armády ve dnech od 21. až do 24. srpna ukázovala, že Rennenkampff nepronásledoval a že své síly jen nepatrně posunul vpřed. To posílilo odvahu německého vedení. Situace 8. německé armády dovoľovala vrhnouti se z vnitřní linie na 2. ruskou armádu; detailní situace německých sil umožňovala pak útok na 2. ruskou armádu s oboustranným obchvácením. Tak měl býti střed armády Samsonovovy vtažen daleko na sever na úzkou frontu, kde

¹⁾ Ludendorff mluví o zachyceném radiogramu, kdežto Hindenburg píše, že všechnu ruskou situaci a ruské záměry vyzradil jim rozkaz, nalezený u jednoho mrtvého ruského důstojníka. Tyto dvě zprávy zavdaly příčinu k různým výkladům, o kterých se zmíním v závěru této práce.

by nemohl úspěšně rozvinouti svých sil; křídla armády měla býti poražena, a až by tak byla armáda takřka zbavena křídel, měl býti armádní střed obchvácen se dvou stran a i ústup mu zmařen.

Nejlépe si znázorníme tento záměr, nakreslíme-li si — jak vysvětluje H. Stegemann ve svých Dějinách světové války¹⁾ — na terén pravoúhlý trojúhelník. U Allensteinu jest pravý úhel a jeho ramena jsou přímky, vedoucí jednak přes Allenstein—Lautenburg, jednak přes Allenstein—Ortelsburg. Základna tohoto trojúhelníku jest přímka jdoucí přes Neidenburg a Willenberg. Podle náčrtu měl býti střed 2. ruské armády sevřen v pravém úhlu zesíleným německým XX. a I. záložním sborem, jakož i Goltzovou zeměbranceckou divisi; pravé křídlo mělo býti zatlačeno XVII. sborem, levé křídlo mělo býti poraženo sborem I. a skupinou generála Mühlmanna, načež měl I. sbor postoupiti po základně trojúhelníku směrem východním.

Původně prý se zamýšlelo sevřítí celou narevskou armádu, ale německé síly na to nestačily. Bylo proto na návrh Ludendorffův rozhodnuto porazit I. sborem německým I. sbor ruský u Usdau a zatlačit jej přes Soldau; potom mohl I. německý sbor snadno prorazit rozčlenění narevské armády směrem na Neidenburg—Mužaky. Na druhém křídle měl XVII. německý sbor porazit ruský VI. sbor a přes Willenberg uzavřít taktó kruh svírající valnou část 2. ruské armády.

Dne 25. srpna:

Němci:

Rusové:

Válečné učlenění (Ordre de bataille):

Početný stav:

kolem 235.000 mužů.

asi 250.000 mužů (jen armáda narevská).

Situace:

Zesílený XX. a sbor stál na čáře Gilgenburg—Mühlen—Hohenstein od pravého křídla k levému takto: 41. pěš. div. východně Gilgenburgu, zeměbran. brigáda jižně od Mühlenu, 3. zál. divise východně od Mühlenu, 37. p. divise u Hohensteinu; I. a sb. dokončoval vykládání v Něm. Jílovém a počínal se přesunovati jihovýchodně na Montovo. Skupina pevnostních posádek generála Mühlmanna navazovala v prostoru Strasburg—Lautenburg dotyk s ruskými jezdeckými divisemi (6. a 15.); XVII. a sb. dosáhl Bischofsteinu a postupoval na Lautern; I. zál. sbor křižoval XVII. sbor jižně od Schippenbeilu a dosáhl prostoru jižně od Bartensteinu; I. jez. divise kryla tyto pohyby z prostoru Schippenbeil—Gerdanen proti armádě Rennenkampfově. — Hlavní stan něm. 8. armády v Riesenburgu.

Dnes narevská armáda opět postoupila, VI. a sb. dosáhl prostoru Menguth—Bischofsburg, 4. jez. divise byla jižně Sensburg; XIII. a sb. postoupil do linie Grimmendorf—Kurken, XV. zůstal v prostoru Orlau—Frankenau; části XXIII. a sboru u Lippau. Přisedší 2. divise tohoto sboru přidělena k XV. sb. Tři čtvrtiny 3. gardové divise se vykládaly u Illowa, I. a sb. stál u Usdau. — V hlavním stanu 2. armády byla situace tato známa jen částečně. Kde byly v tento den VI. a XIII. a sb. nebylo tam vůbec známo. — Hlavní stan 2. ruské armády v Ostrolence.

Zprávy o nepříteli:

1. ruská armáda směřuje pomalu levým křídlem na Nordenburg. VI. rus-

Nepřítel prý obsadil Hohenstein.

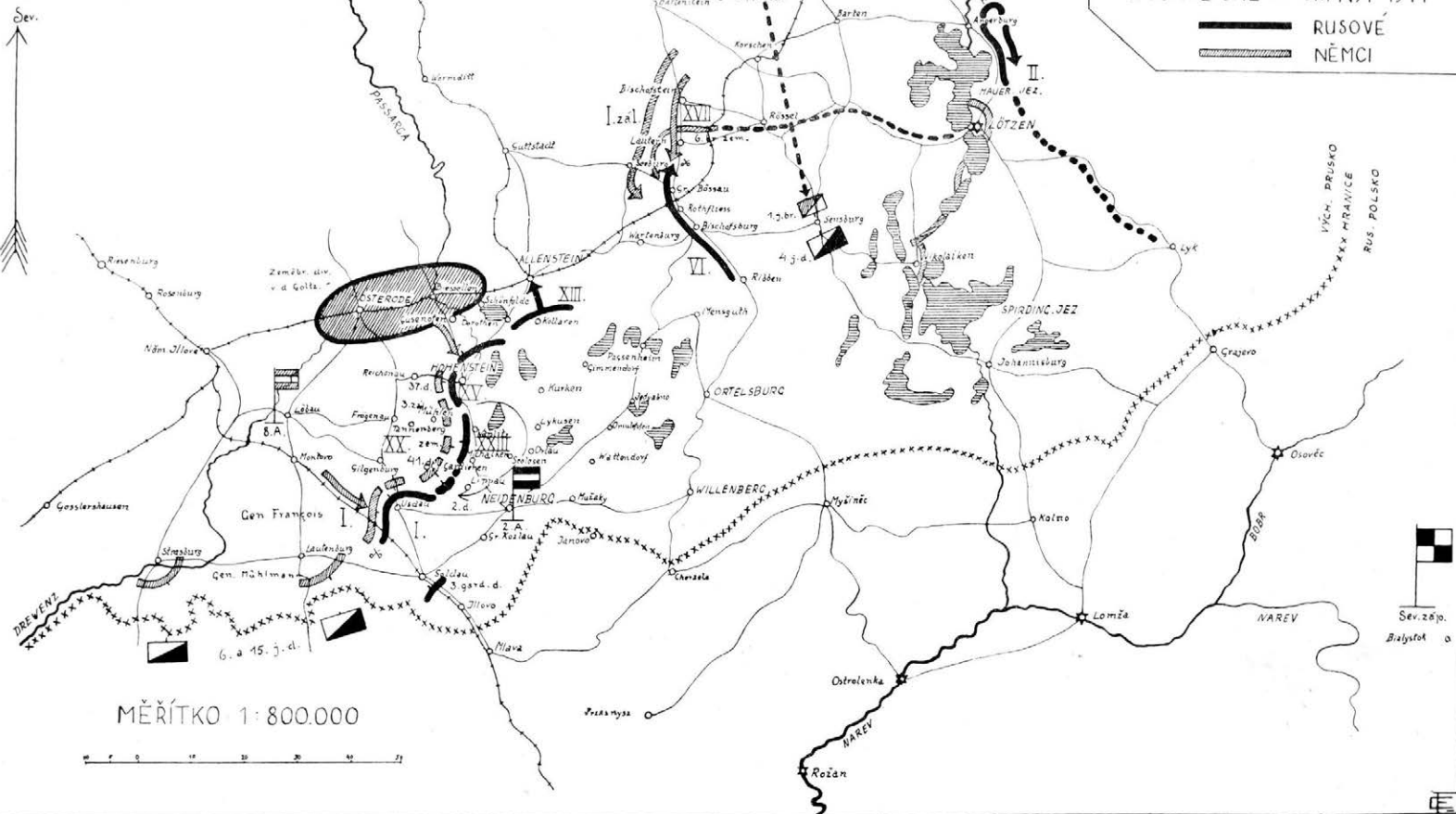
¹⁾ Hermann Stegemann: „Die Geschichte des Krieges“ — Deutsche Verlagsanstalt Stuttgart-Berlin, 1918.

NÁČRT č. 3.

BITVA U TANNENBERGU

SITUACE DNE 26. SRPNĚ 1914

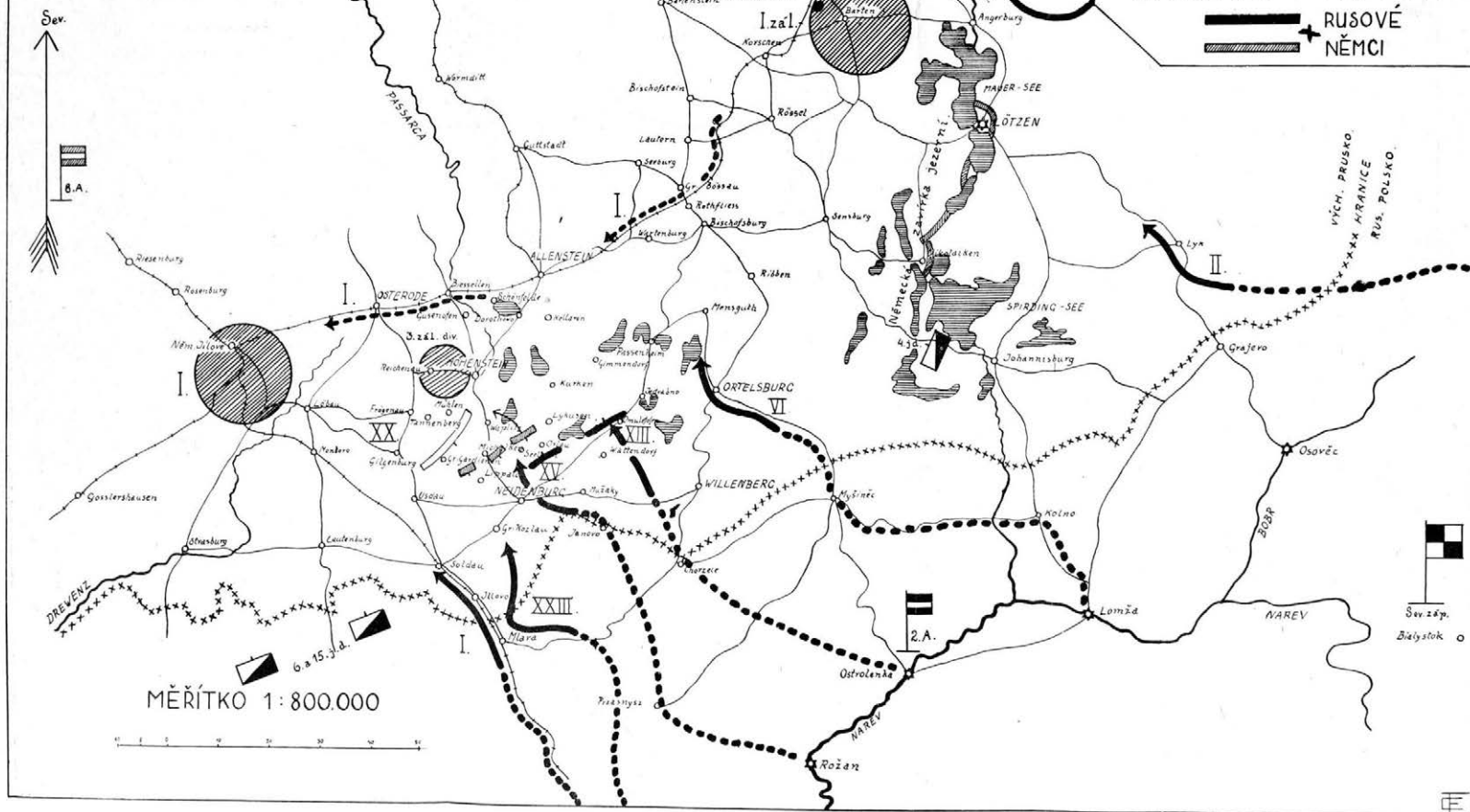
— RUSOVÉ
 --- NĚMCI

NÁČRT č. 2.

BITVA U TÄNNENBERGU SITUACE DNE 23. SRPNA 1914.

—+— RUSOVÉ
— NĚMCI

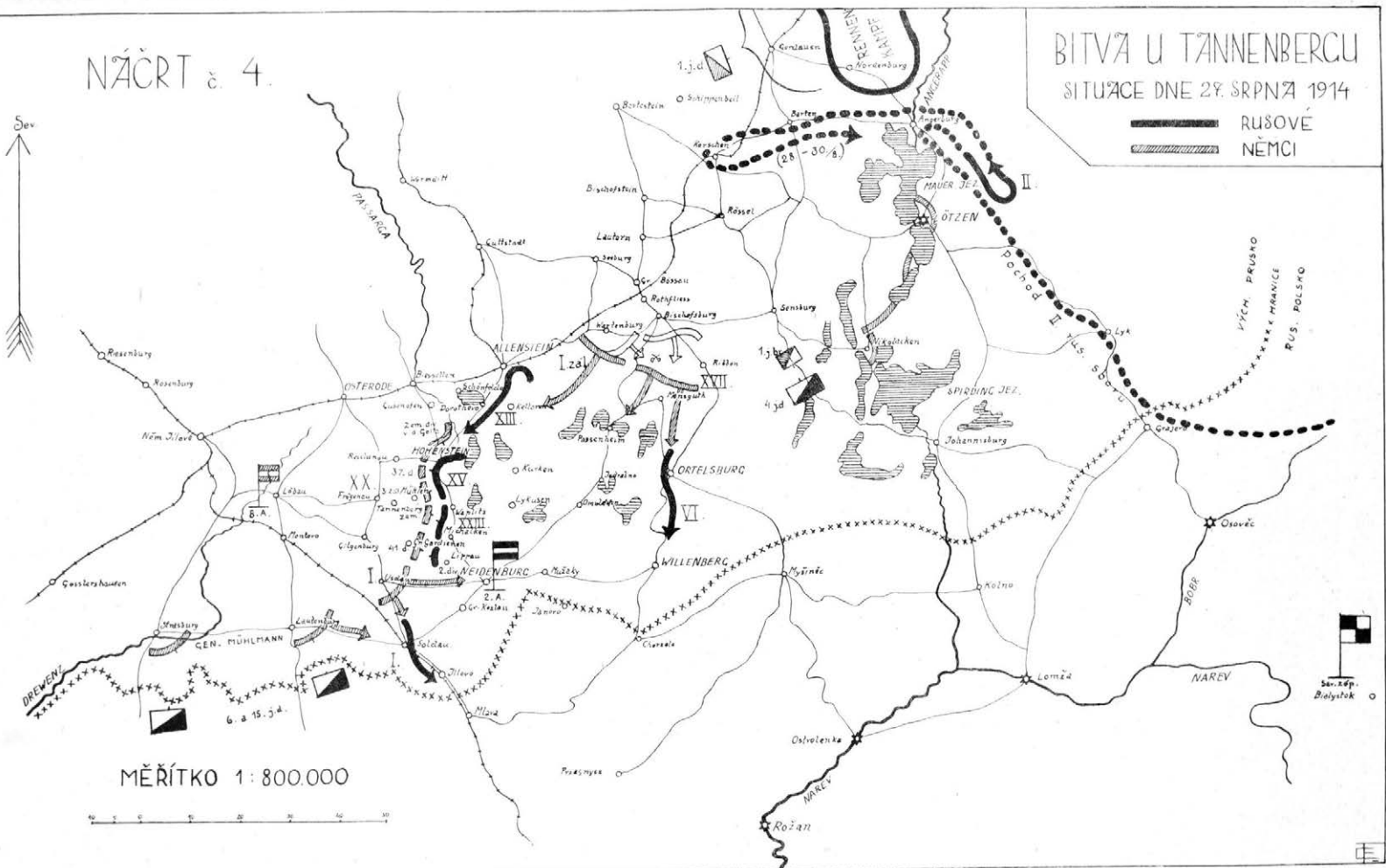

NÁČRT č. 4.

BITVA U TÄNNENBERGU

SITUACE DNE 28. SRPNÄ 1914

RUSOVÉ
NĚMCI

Němci:

ký sbor dosáhl Bischofsburga. Před jezerní přehradou žádný nepřítel.

Rusové:**Úmysly:**

Jako dne 24. 8.

Postoupiti 2. armádou přímo na sever, silným středem na Allenstein—Osterode.

Dané rozkazy:

XX. a. sb. jako dosud; I. sb. postoupí po dokončeném vykládání přes Montovo proti Usdau; skupina generála Mühlmann kryje na místě pravý bok armády; XVII. a I. zál. sb. postoupí dále na jih, těsněji se sevrout a útočí na VI. rus. sbor, postupující přes Bischofsburg na sever; kryt proti armádě Rennenkampfově obstarají I. jez. divise a jedna divise XVII. a. sboru. Během odpoledních hodin byl však rozkaz pozměněn; podle něho měl být proti VI. rus. sboru postaven mimo I. zál. též celý XVII. a. sbor, takže i poslední pěší divise byla odebrána od Rennenkampfa a postavena proti Samsonovi.¹⁾

Ač (podle Knoxa) nebylo u armádního velitelství známo, kde jsou VI. a XIII. a. sbor, byl dán rozkaz pro 26. 8.: „VI. a. sb. zůstane u Bischofsburga (ve skutečnosti bojoval 15 km severně od Bischofsburgu; viz náčrt č. 3.), XIII. sb. dobude čáry Dorothovo—Kellaren, XV. čáry Schönfelde—Gusenofen a XXIII. Hohenstein—Reichenau.“

Dne 26. srpna:**Němci:****Rusové:****Válečné učenění (Ordre de bataille):**

K silám 8. armády přibyla zeměbranná divise Goltzova. Došla ze Šlesvicka-Holštýnska, kde chránila pobřeží a Kielský průplav.

Jako doposud.

Početní stav:²⁾

kolem 240.000 mužů nebo úhrnem 155 praporů, 48 eskadron, 730 děl, 268 kulometů.

asi 250.000 mužů, nebo úhrnem 176 praporů, 100 eskadron, 612 děl a 393 kulometů.

Situace:

(Viz náčrt č. 3.)

Jak lze na situačním náčrtu viděti, Němci již toho dne postupovali podle svého operačního plánu na dvou rozhodných místech: Obě srážky, jak XVII. sboru jižně od Lautern, tak i I.

Na náčrtu pozorujeme, že se VI. sb., jenž měl podle armádního rozkazu zůstat v Bischofsburgu, srazil 15 km severněji se XVII. sborem německým, a byl tam poražen. Také XIII. sbor po-

¹⁾ Prof. Delbrück uvádí v svém článku „Zur Schlacht bei Tannenberg“ („Wissen und Wehr“ č. 4./1922), že mělo sice velitelství 8. německé armády, vydávajíc rozkaz dne 25. srpna, úmysl chrániti se jednou divisi XVII. armádního sboru proti armádě Rennenkampfově. Ježto však úmyslu toho neopakovalo v dalším telefonním rozkaze, který došel k XVII. armádnímu sboru dříve než rozkaz písemný, nebylo tohoto úmyslu dbáno, a 26. srpna byly po návrhu generála Belowa do boje zasazeny obě divise XVII. sboru, a tím dosaženo skvělého úspěchu. Autor přičítá zásluhu o výsledek generálu Belowovi, a nikoliv velitelství 8. armády a chce tím, jako i jinými svými spisy, zlehčiti zásluhu Ludendorffovy. Pokusy tyto zdají se však pouhými důsledky nynějšího politického přesvědčení Delbrückova. — Podplukovník m. sl. v. Schäfer snaží se v svém článku „Das „eigentlich Geniale“ in der Schlacht bei Tannenberg“ („Wissen und Wehr“ č. 6./1922) dokázati, že byla poslední pěší divise odebrána od Rennenkampfa a postavena proti Samsonovi se souhlasem a s vědomím velitelství 8. armády, a že právě tato odvaha byla ta „pravá geniálnost“ v bitvě u Tannemberga.

²⁾ Viz Schäfer: „Karte der Schlacht bei Tannenberg“ — Veröffentlichungen des Reichsarchives, Berlin, 1921.

Němci:

sboru u Usdau, můžeme považovati za vstupný boj, který měl ještě v předvečer prvního dne rozhodné bitvy zkusiti sílu nepřítelovu tam, kde se mělo naplniti hlavní úsilí. Situace německých sil je toho dne taková, že bude lze následujícího dne zasáhnouti do boje všemi částmi a slibně započítí důsledné provádění pevného záměru.

Zprávy o nepříteli:

Situace narevské armády známa. Nepřítel se na celé frontě posunul dále vpřed a obsadil i Allenstein. XVII. sb. svedl boj s jednou ruskou divísi VI. rus. sboru a odrazil ji na jih.

Úmysly:

Podle dosavadního operačního plánu započítí druhého dne ráno všeobecný útok.

Rusové:

stoupil a prošel slabě obsazenou úžinou mezi jezery Lanským a Pautzigským dále k severu. Stan jeho byl v tento den v Kurken. XV. sbor dal se se svými třemi divisemi (6., 8. a 2. z XXIII. sboru) na pochod pěti proudy severním směrem; I. sbor byl odpoledne napaden nepřitelem (I. něm. sborem) západně a severozápadně od Usdau a žádal ihned arm. velitelství o 2. p. divísi (XXIII. sboru) jako posilu.

Kozáci XV. sboru vyzvěděli, že Hohenstein je obsazen Němci. I. sbor odhadoval něm. I. sbor útočící naň na 2 až 3 divise. Letci hlásili další nepřátelskou divísi postupující od Lautenbura. — Rusové se domnívají, že Němci užívají ručních granátů.

Ježto Samsonov neměl zpráv o porážce VI. sboru u Bössau—Lautern a spoléhal na dobrou posíci I. sboru u Usdau, chtěl příštího dne postupovati dále na sever.

Dané rozkazy:

Zítřka, dne 27. srpna, se začne rozhodná bitva. Jižní skupina 8. armády vrazí do pohybu ruské 2. armády směrem východním. I. sbor útočí ve 4 hodiny ráno na Usdau ze západu a severozápadu; skupina gen. Mühlmann postoupí z Lautenbura přes Zielun jako pohyblivá ochrana pravého boku směrem na Soldau; pravé křídlo XX. sboru útočí na Usdau ze severu a připojí se pak k dalšímu postupu I. sboru na Neidenburg; 41. p. divise postupuje z Gr. Gardienen na Waplitz; nalevo od této divise útočí zeměbrancecká brigáda, 3. zál. a 37. pěší divise taktéž ze západu a severu na Waplitz. Zeměbrancecká divise Goltzova dokončí své shromažďování v prostoru Biessellen—Osterode a postoupí ze severu proti Hohensteinu. XVII. sbor postoupí dále na jih přes Bischofsburg. I. zál. sbor dosáhne Wartenburgu.

Jako posila podřizuje se I. a. sboru u Soldau shromážděná polovina 3. gardové divise. Mimo to bude důstojníky na autech vyzkoumána 2. p. divise, jež jest na levém křídle XV. a. sboru, aby se přemístila ke krytí pravého boku I. a. sboru jižně od Gr. Gardienen. I. sbor se dobře zakope západně a severozápadně od Usdau a hájí této posice až do posledního muže! Ostatní části 2. armády postupují dále na sever.

O bojích, svedených dne 26. srpna, jsou známy tyto podrobnosti: VI. ruský armádní sbor, dosáhnuv výšin u Lautern, přetáhl železniční trať Korschen—Allenstein a zamýšlel zasáhnouti tím německou armádu na nejhodnějšíším místě. Tam ani nescházelo mnoho a VI. ruský sbor byl by mohl snadno buď se probít k armádě Rennenkampfově, nebo padnouti ve vhodném okamžiku 8. německé armádě v týl. Avšak 4. pěší divise ruského VI. sboru byla tam napadena 36. divísi XVII. sboru německého a zatlačena. Na německé straně zasáhla úspěšně do boje též 6. německá brigáda zeměbrancecká, která tam byla postoupila z Lötzeny dne 24. a 25. srpna. O tomto boji VI. sboru se generál Samsonov (podle Knox) téhož dne vůbec nedověděl.

U Usdau překvapil německý útok I. ruský sbor neočekávaně. Podle líčení anglického ataché (gen. Knoxa) chtěl jej Samsonov příštího dne poslati k I. sboru, ježto prý doufal, že se tam sběhnou zajímavé události. Mínil to se strany ruské, ježto prý zamýšlel „opřen jsa o XV. sbor, provést s celou armádou zátočku vlevo“. V hlavním stanu, který byl toho dne přesunut do Neidenburga, sedělo prý se k večeru právě u stolu, když I. sbor důtklivě volal velitele armády nebo jeho náčelníka štábu k telefonu. Velitel sboru hlásil, že je nepřítelem napaden a velmi tísněn. Jak již v situaci uvedeno, prosil o posilu. Tento německý útok na I. ruský sbor byl příčinou, že byla odložena návštěva anglického generála u tohoto sboru.

Podle zpráv generála Knoxa lze souditi, že se tímto okamžikem počala ve štábu generála Samsonova jevití jakási nervosita. Nejvíce prý jí byl zachvácen generál Postovský, náčelník štábu armády. Nedostatečné zprávy o nepříteli, nespolehlivé spojení s podřízenými jednotkami, úplné odtržení VI. a XIII. armádního sboru a neočekávaný útok Němců na levé křídlo zavdávaly k tomu dosti příčin.

O pohybech II. armádního sboru nebyl Samsonov taktéž zpraven. Sbor tento vyrazil z Grodna a postupoval přes Augustow, Grajewo, Lyk a Kruglanky na Angerburg. V den, kdy bylo obsazeno toto město, dostal od vrchního velitelství severozápadní fronty v Białystoku rozkaz, vrátiti se zpět přes Lyk a spojit se pak s 9. armádou, která se shromažďovala ve Varšavě.

Avšak i na německé straně se bojovalo se značnými nesnázemi. Předně byla vojska vysílena porážkou u Gumbin a ústupovými pochody dlouho trvajících. Přesto musily se vykonati nařízené přesuny co nejspěšněji, neboť nebylo jisto, zdali dají Rusové Němcům čas, jehož potřebovali pro veškeré své pohyby. Spojovací prostředky Němců byly taktéž primitivní. Spojení hlavního stanu armády se XVII. a I. záložním sborem bylo obtížnější a obtížnější, ježto ruské jezdecké hlídky více a více znemožňovaly donášení zpráv podél železnice Korschen—Allenstein—Osterode. Konečně byla na krátkou dobu přerušena VI. ruským sborem u Bössau a XIII. ruským sborem u Allensteinu i železniční linie mezi oběma německými skupinami.

Takové bylo postavení obou protivníků ve Východním Prusku v předvečer rozhodné bitvy; ta se začala veškerou mohutností druhý den, 27. srpna ráno ve 4 hodiny, útokem I. armádního sboru německého na I. armádní sbor ruský.

Průběh bitvy.

První část německého záměru, t. j. soustřediti síly proti 2. ruské armádě a umístiti velké jednotky na příslušném místě a v žádaném čase, se podařila. Šlo jim pak o to, aby se podařila i druhá část tohoto záměru, t. j. provést bitvu tak, jak si ji představovali. Jak jsem již řekl, měla býti provedena bitva takto:

1. zbaviti 2. ruskou armádu obou křídel:

- a) poražením I. ruského sboru,
- b) proražením armádní fronty mezi I. a XXIII. ruským sborem,
- c) poražením VI. ruského sboru;

2. zameziti 2. ruské armádě ústup přes Neidenburg a Willenberg I. a XVII. německým sborem;
3. sevřítí 2. ruskou armádu (zbyvajících 3 sbory) německým zesíleným XX. a I. záložním sborem a Goltzovou divísi a zničití ji.

Podle situace prvního dne bitvy hrozilo Němcům právě v tomto důležitém okamžiku nebezpečí, že budou stále pokračujícím ruským postupem na sever rozděleni ve dvě skupiny. Skutečnost však ukázala v dějinách válečnictví nesčíslněkrát, že bezohledné a důsledné provádění původního rozhodnutí vnutí konečně nepříteli naši vůli, což zpravidla znamená již jeho porážku. Uvidíme ihned, jak se záhada tato začala projevovatí hned první den bitvy u Tannenbergu, kdy Samsonov skutečně pod vlivem nepřítele počal měniti svůj operační plán. Tím měli Němci již od prvního okamžiku bitvy zajištěno iniciativní jednání, a to byly pro ně již koncem 27. srpna tři čtvrtiny celého úspěchu.

Počínajíc tímto dnem vyvíjely se události u Tannenbergu s překotnou rychlostí. Bude třeba sledovati je opět v denních obdobích.

Dne 27. srpna.

Němci:

Rusové:

Válečné učlenění (Ordre de bataille):
(beze změny).

Situace:
(Viz náčrt č. 4.)

Celá 8. armáda započala útok, jak nařizeno v rozkaze z 26. srpna. I. a. sbor dobyl před polednem Usdau a zahájil postup na Neidenburg. Jako jeho pravá boční ostraha postupovaly části sboru Mühlmannova z Lautenburga podél silnice na Soldau. 41. p. divise však u Gr. Gardienen nepostoupila a také ani dále na severu nebylo získáno území. Zeměbranecká divise Goltzova postupovala koncentricky na Hohenstein. I. zál. sbor dosáhl Wartenburga; XVII. sb. porazil opět ruský VI. sbor jižně od Bischofsburga. Jádro jeho tábořilo večer u Mensguthu a severně od něho, kdežto další síly pronásledovaly nepřítele přes Ortelsburg.

VI. a. sbor byl jihovýchodně od Bischofsburga poražen a ustupoval přes Ortelsburg; XIII. a. sbor obsadil Allenstein; XV. a. sbor, 2. p. divise a jeden gardový pluk držely večer frontou na západ čáru Hohenstein—Waplitz—Wittmannsdorf—Frankenau; I. a. sbor ustoupil na Soldau; generál Artamanov přemístil svůj stan ze Soldau do Illowa. Do tohoto města dorazily toho dne 3 střelecké pluky 1. stfěl. brigády. Ani toho dne nevěděl Samsonov ještě ničeho o porážkách a o ústupu VI. a. sboru.

Zprávy o nepříteli:

Nepřátelské rozčlenění téměř úplně známo. Výsledky bojů toho dne na obou křídlech potvrzují správnost toho, co bylo dosud o nepříteli známo, a zvětšují naději na další úspěšné provádění pojatého záměru.

Proti I. sboru stojí 2 až 3 německé divise. S 2. ruskou pěší divísi bojuje něm. zeměbrana a části XVII. něm. sboru (?). Něm. XX. a. sbor je pravděpodobně jižně od Hohensteina. Úhrnná síla Němců odhadována na 2 aktivní (XX. a XVII.) a 1 záložní sbor. Prostor Mühlen—Jankowitz jest nejnebezpečnější místem armádní fronty.

Úmysly:

Původní úmysl se dále provádí.

Napřed: pokračovati v postupu na sever.

Později: změnití frontu; místo dosavadní fronty k severu, obrátiti se nyní jádrem armády k západu.

Dané rozkazy pro 28. srpna:

Němci:

Všeobecně: dále prováděti daný rozkaz z 26. srpna.

Speciálně: I. a. sbor se zmocní Neidenburga. XX. a. sbor provede útok nařízený pro 27. srpna a vysune ostře 41. p. divisi. Zeměbr. divise Goltzova provede útok na Hohenstein. I. zál. a XVII. a. sbor se posunou do linie Allenstein—Passenheim a zajistí se proti Ortelsburgu.

Rusové:

Napřed: VI. a XIII. a. sbor postupuje dále na sever.

Potom: XIII. a. sbor se obrátí z Allensteinu na Hohenstein a přispěje tam XV. a. sboru na pomoc. XV. a. sbor stáhne levé křídlo od Hohensteinu do prostoru u Mühlen.

O událostech ze dne 27. srpna jsou známy dosti zajímavé podrobnosti.

S ruské strany se praví, že nejkritičtějším místem armádní fronty byl 27. srpna úsek 2. pěší divise u Jankovic, kde boj dosáhl největší prudkosti. Tam prý Němci útočili celou masou svých sil a mimo to tlačili tam i směrem od Lautenburga.

Kdežto se Ludendorff ve svých „Vzpomínkách“ nezmiňuje o podrobnostech tohoto dne, líčí nám H. Stegemann průběh těchto bojů asi takto: „Na pravém křídle prorazil generál von François svým I. armádním sborem za těžkých bojů u Usdau a Gross-Tauersee severozápadně od Soldavy a dobyl silnice do Neidenburga. Jako pohyblivá bočná ostraha postupovala od Zielunu na Soldavu zeměbrana pevnosti Thornu. Tím bylo zahájeno jižní obejití ruského středu. — Po úspěšném boji 36. německé divise XVII. armádního sboru dne 26. srpna napadla 27. srpna 35. pěší divise tohoto sboru VI. ruský sbor u Kobulten, jihovýchodně od Bischofsburga. Zápas byl těžký. XVII. armádní sbor, který se účastnil již několika těžkých bojů u Gumbin, odhodlaně dorážel na Rusy, rychle se vzhopující k obraně. Ježto boj zůstal nerozhodnut, zasáhl od Wartenburga německý I. záložní sbor svým levým křídlem do levého boku ruského VI. sboru. Tímto úderem byli Rusové zasaženi jižně od Debronga (východně od Wartenburga) a donuceni překotně obrátiti frontu. Mimoto překřídli Mackensen (XVII. armádní sbor) také ruské pravé křídlo a takto vytlačil ruský VI. sbor úplně z jeho posice. Povolilo i pravé křídlo Samsonovo. Ruský VI. sbor ustoupil v nepořádku na jih a byl úplně rozprášen XVII. německým sborem, pronásledujícím jej přes Ortelsburg a Willenberg. Po tomto úspěchu se mohl německý I. záložní sbor věnovati opět své úloze, a soustředil své síly jihozápadně od Wartenburga, aby směrem jihozápadním překřídli střed ruské armády; ta pozbyla takto pravého křídla a byla i tam úplně obnažena.“

Z tohoto vidíme, že večer dne 27. srpna dosáhli Němci celé první třetiny žádaného výsledku. Narevská armáda byla takticky prolomena postupem I. německého sboru na Neidenburg a mimo to byla zbavena obou křídel, když byl odražen I. ruský sbor k Soldavě a VI. ruský sbor k Ortelsburgu—Willenbergu.

Německé rozkazy pro 28. srpna neobsahují proto nic nového a nařizují všeobecně jen pokračovati v operacích, nařízených již 26. srpna.

Rozčilení štábu ruské 2. armády stává se však osudné neočekávanými neúspěchy. Nejlépe to projevují úmysly a rozkazy ze dne 27. srpna. Sledujeme-li pozorně dosavadní události, neuniknou nám jakási nerozhodnost a rozpačitost ruských rozkazů ze 27. srpna, tak značně pozměněných během jednoho dne.

Dne 26. srpna se ujali Němci iniciativy a vnutili svou vůli Rusům. Druhého dne nastal boj, v němž se Rusům nepodařilo tuto výhodu Němcům odníti a takto zmařiti záměry nepřítelovy. —

Třeba se též zmíniti, že II. ruský sbor, kterému bylo po obsazení Angerburgu rozkázáno vrátiti se přes Lyk k armádě varšavské, dostal 27. srpna na cestě k Lyku druhý rozkaz velitele severozápadní fronty z Bialystoku, aby se znovu obrátil na sever a snažil se připojit k IV. armádnímu sboru armády Rennenkampfovy. Podle tohoto rozkazu odešel II. armádní sbor dne 28. srpna znovu na sever a postupoval opět přes Angerberg na Korschen.

Dne 28. srpna.

Němci:

Rusové:

Válečné učlenění (Ordre de bataille):
(beze změny).

Situace:

I. a. sbor dobyl Neidenburga, 41. p. divise ponekud postoupila a útočila za mlhy na Waplitz, ale byla s velikými ztrátami odražena; zeměbraně u Mühlen se nepodařilo postoupiti; za odpoledne získaly 3. zál. a 37. divise západně od Hohensteinu částí území a též zeměbranná divise Goltzova vnikla do Hohensteinu; I. zál. sbor dosáhl prostoru jihozápadně od Allensteinu, XVII. a. sbor linie Passenheim—Ortelsburg. Od XVII. a. sboru dostalo a. vel. zprávu letadlem, přeletěvším nepřátelské linie.

VI. a. sbor ustoupil v úplném rozkladu přes Willenberg (velitelství 2. armády mělo zprávy, že tento sbor odpoledne 27. 8. ustoupil v nepořádku; událo se to však již 26. 8.); XIII. a. sbor odešel tohoto dne z Allensteinu k Hohensteinu, aby přispěl na pomoc XV. a. sboru (přesun tento měl býti vykonán podle a. rozkazu již 27. 8.); XV. a. sbor musil během odpoledne ustoupiti levým křídlem a posléze opustiti Hohenstein; 2. divise XXIII. a. sboru byla nucena ustoupiti levým křídlem, neboť něm. I. sbor pronikl až k Neidenburgu; I. ruský sbor byl tak odražen, že nebylo již lze ho užiti.

Samsonov neměl toho dne žádných zpráv o I., II. a VI. a. sboru; spojení armád. velitelství s těmito sbory též nebylo. Ježto Neidenburg a silnice z Neidenburga do Mlavy byly ohrožovány nepřítelem, poslal Samsonov všechna svá auta a radiovou stanicí zpět přes Willenberg k Ostrolence. Sám opustil Neidenburg a odebral se kupředu, aby zblízka pozoroval boj a podle potřeby se i sám účastnil vedení.

Zprávy o nepříteli:

Ruský XIII. a. sbor opustil Allenstein a postoupil proti Hohensteinu. Ruské sbory I. a VI. ustoupily v nepořádku a jsou takřka vyřaděny z bitvy.

Poněvadž neměl Samsonov spojení se svými sbory, neměl ani nových zpráv o nepříteli. Rusové zajali jen u Waplitz vojiny z 41. německé divise, což jen potvrzovalo, že tam byl XX. německý sbor.

Úmysly:

Dokončiti prvotní záměr: uzavřiti Rusům ústupové linie, poznenáhlu uvolniti některé síly a zahájit — po skončení boji s armádou narevskou — operace proti armádě Rennenkampfové.

Napřed: Proraziti německé rozčlenění usilovnými útoky XV. a XIII. sboru.

Potom (večer): po válečné poradě a dohodě s generálem Martosem ustoupiti s celou armádou, která si musí bojem vynutiti cestu přes Neidenburg.

Dan é r o z k a z y:

Němci:

Ruské 2. armádě se zabráni ustoupiti na jih a na jihovýchod. I. a. sbor vyšle oddíly až po Willenberg; XVII. a. sbor postoupí taktéž do Willenberga; I. zál. sbor postoupí dále jihozápadně a uzavře kruh svírající ruský XIII. sbor.

Rusové:

Podle druhého rozhodnutí: 2. armáda zahájí ústup; za tím účelem se postaví 2. pěší divise těsně jižně od Frankenau frontou k jihu; XV. a XIII. a. sbor se obrátí a ustoupí východně od 2. p. divise.

Jako se počal první den bitvy, 27. srpna, pro Němce málo uspokojivě a situace se zlepšila k úplné spokojenosti velení až večer, tak se počal i druhý den bitvy. Záhy dne 28. srpna obsadil I. německý sbor Neidenburg, ale ostatní části armády bojovaly tuhý boj, aniž postoupily o krok. Ba, 41. pěší divise, která byla značně vysílena a zeslabena neustálými boji XX. německého sboru, byla odražena za útoku na Waplitze, jichž se chtěla zmocnit, využívajíc mlhy. Po tomto neúspěchu očekávala 41. divise s velkými obavami hrozící nepřátelský protiútok, který by byla, jak lze usuzovati podle líčení Ludendorffova, již nevydržela. Taktéž dále severněji nebyly německé síly s to, aby postoupily. Podle Ludendorffa byly to hodiny největšího nebezpečí, a boj musil býti prodlužován alespoň uměle. Tam na pravém křídle XX. armádního sboru mohla nastati katastrofa, kdyby byli Rusové útočili soustředěnými silami. Druhé nebezpečí hrozilo od armády Rennenkampfovy; ta mohla každým okamžikem vykročit a tak zmařit Němcům úspěšné dokončení započaté bitvy. Štěstí bylo pro Němce a osudné pro Rusy, že Samsonov zůstal před 41. německou divisí nečinný, a že Rennenkampf nevykročil.

Konečně večer rozhodl boj pro Rusy nešťastně.

Ruská fronta se počala uvolňovati a couvla zvláště na pravém křídle armádního středu. Byl to ruský XV. armádní sbor, který povolil, takže německé divise, 3. záložní a 37., dobyly území jihozápadně a západně od Hohensteinu a zeměbranecká divise Goltzova obsadila toto město po tuhém boji. Situace se stala pro Němce úplně uspokojivou, když se velitelství 8. armády dovědlo, že I. záložní sbor dosáhl prostoru jihozápadně od Allensteinu (postupoval tedy ruskému XIII. armádnímu sboru přímo do zad), a když Bartenwerffer, setník generálního štábu XVII. armádního sboru, přinesl v letadle přes nepřátelské linie „dobré zprávy o pochodu jeho sboru do týla nepřítelova“.

S ruské strany líčí se nám průběh dne 28. srpna asi takto: Samsonov opustil Neidenburg, neboť bylo jeho zálibou pozorovati bitvu zblízka. Tak seděl tu a tam v terénu se svým štábem nad mapami, a nejen že se tím vyloučil z funkce armádního velitele, nýbrž přerušil tím úplně i spojení, které měl udržovati s velitelstvím severozápadní fronty.

Generálmajor Knox vypráví, jak poručil Samsonov osmi kozákům své tělesné eskadrony sesednouti a odevzdati koně. Potom podešel s anglickým ataché a řekl mu, že pokládá za svou povinnost oznámiti mu, že situace narevské armády je velmi vážná. Jeho povinnost velí mu zůstat u armády, ale ataché že se musí závčas vrátiti, aby podal své vládě zprávu podle pravdy. Dále prý pravil, že neví, jak se nyní vše skončí, ale kdyby se mělo státi nejhorší, že nechce vyčkati věci posledních. — Po těchto slovech sedl Samsonov se svým štábem na kozácké koně a odjel směrem severozápadním;

jeho švadrona za ním. Knox praví, že generál i štáb zůstali klidni a že se řeklo: „Nepřítel měl dnes štěstí, my je budeme mít jindy.“

Takto chtěl velitel armády sám shromážditi rozprášené oddíly a odraziti Němce. Navykl tomu již v Mandžurii. Nevěděl však, že jede svému osudu vstříc. Marně se snažili mladší důstojníci štábu pohnouti ho, aby přeložil celý hlavní stan do Janova. Také generál Postovský chtěl jeti na sever a řídití bitvu osobně.

Napřed jeli do prostoru u Nadrau za střed XV. armádního sboru, který byl v tuhém boji a udatně držel své posice. Za protiútok u Waplitz prý zabil 1300 Němců, patřících k 41. pěší divisi. Situace tohoto sboru byla hrozná, skoro beznadějná. Ruská armáda neměla polních pekáren, dovoz vázl a XV. armádní sbor hladověl. Mimo to byl již čtyři dny v tuhém boji a měl velké ztráty.

Později se odebral Samsonov do okolí Hohensteinu. Tam narážil na první pluky XIII. armádního sboru, který se měl již 27. srpna přesunouti z Allensteinu k Hohensteinu a pomoci XV. armádnímu sboru. Avšak XIII. sbor odešel z Allensteinu velmi pozdě, a když došel během 28. srpna na bojiště u Hohensteinu, počal jeden jeho pluk ustupovati. Samsonov, který to viděl, sprostil ihned plukovníka velení a nahradil jej mladým podplukovníkem pionýrů. Tomu se s počátku sice podařilo přivést pluk poněkud vpřed, ale pluk brzy opět povolil a dal se po druhé v nepořádku na ústup. Podplukovník, jemuž se přes usilovné pokusy nepodařilo pluk uspořádati, vytáhl revolver a zastřelil se.

Jest viděti, že měl Samsonov po celý den úmysl usilovně pokračovati v boji s frontou na západ a někde prolomiti německou posici. Bohužel neznal slabiny německého rozčlenění a neútočil na 41. německou divisi na pravém křídle zesíleného XX. německého sboru, nýbrž se marně pokoušel o průlom na pravém jeho křídle — u Hohensteinu. Tam, kde hrozilo Rusům, že budou úplně sevřeni postupujícím německým I. záložním sborem, zasadil svou hlavní sílu, a přece nepronikl.

Teprve večer uspořádal Samsonov válečnou poradu u štábu XV. sboru a vyslechnuv generála Martose, velitele XV. armádního sboru, rozhodl se ustoupiti. Z rozkazu daného 28. srpna je zřejmo, že bylo již pozdě. Ústup měla krýti částečně 2. pěší divise XXIII. armádního sboru, a XV. a XIII. armádní sbory měly postupně obrátiti. Za této situace, kdy byly tyto 2 ruské sbory a 1 divise úplně sevřeny takřka pěti německými sbory¹⁾ v malém kruhu, otevřeném jen poněkud na jihovýchodě, a kdy mohl býti tento malý otvor každým okamžikem úplně uzavřen postupujícími armádními sbory I. a XVII., byl ústup této operací téměř neproveditelnou. Deufati v součinnost I., VI. a případně II. armádního sboru Samsonov nemohl, neboť neměl s nimi již vůbec žádného spojení.

Kdo sledoval všechny události těchto dvou posledních dnů na náčrtu, poznal zajisté, že 28. srpna večer nebylo již pochybnosti o tom, jak se bitva u Tannenbergu²⁾ skončí. Také německému velení bylo jasno, že bitvu vyhráli Němci, ač, jak Ludendorff píše, nebylo jisto, „budou-li to úplně Cannae“.

¹⁾ Počítáme-li XX. armádní sbor zesílený 1 divisi a 1 brigádou a Goltzovu zeměbranceckou divisi dohromady za dva sbory.

²⁾ Bitva tato byla po návrhu Ludendorffově nazvána „bitvou u Tannenbergu“, aby byla Němci uctěna památka na boj, v němž tam 15. července 1410 podlehl řád německých rytířů společným vojskům polsko-litevským.

Dne 29. srpna.

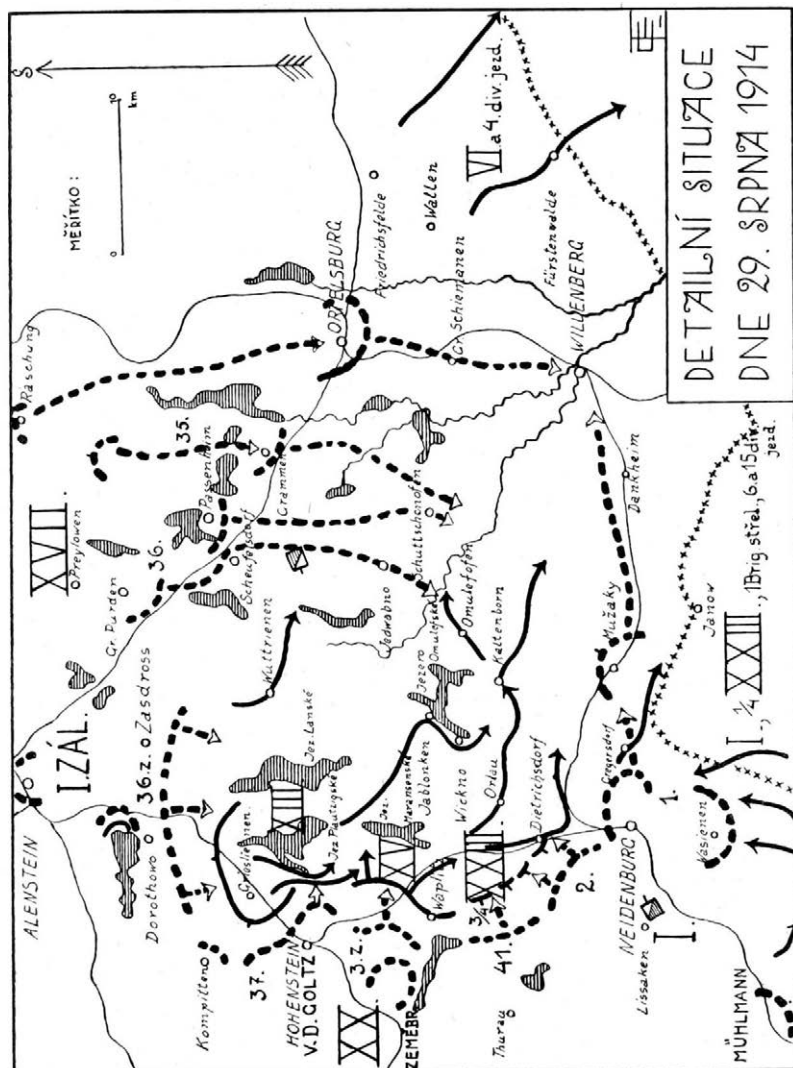
Němci:

Rusové:

Válečné učenění (Ordre de bataille):

Jako 28. srpna.

Jako 28. srpna; během dne ubyl XIII. a. sbor, ježto z větší části kapituloval.

NÁČRT č. 5.

Situace:

(Viz náčrt č. 5.)

I. a. sbor držel Neidenburg a Mužaky s frontou na sever; vyslal předvoj na východ a obsadil během dne Willen-

Od 28. 8. nemělo velitelství narevské armády žádného spojení s I., VI. a XIII. a. sborem. I. ruský sbor byl původně

Rusové:

berg. XX. a. sbor dosáhl čáry Michalken—Waplitz, 3. zál. divise prolomila ruskou frontu a pronikla až do prostoru u Mužaků. Zeměbranecká divise Goltzova a I. zál. sbor úplně sevřely východně od Hohensteinu ruský XIII. a. sbor a donutily jej kapitulovati. XVII. a. sbor dosáhl během dne čtyřmi postupovými proudy (viz náčrt č. 5.) čáry Omuleföfen—Willenberg, t. j. toku řeky Omulefa.

Po kapitulaci ruského XIII. a. sboru byly něm. XX. a I. zál. sbor uspořádány a umístěny podél silnice Allenstein—Hohenstein. Hlavní stan 8. armády v Osterode.

Němci:

ustoupil na Mlavu. Tam se uspořádal a postupoval znovu na sever. Během tohoto dne dorazil k Neidenburgu a pokoušel se vyvuditi odtud Němce a přispěti na pomoc obklíčeným ruským sborům. Protiútokem něm. I. a. sboru byl však donucen ustoupiti. VI. a. sbor se 4. jez. divisi byly 27. poraženy a jejich části byly rozprášeny jihovýchodně od Ortelsburga. XIII., XV. sbor a části XXIII. ruského sboru byly tohoto dne úplně sevřeny německou 8. armádou. XIII. arm. sbor během dne z větší části kapituloval východně od Hohensteinu. XV. a. sbor, jenž bojoval severně od Waplitz, snažil se odpoutati od nepřitele a vynutiti si ústup přes Neidenburg. Tam narazil na německý odpor a nepronikl. Ze XXIII. a. sboru byla tam sevřena celá 2. divise. Hlavní stan 2. ruské armády přestál fungovati. Štáb Samsonův následoval zbytky XV. a. sboru.

Zprávy o nepříteli:

Ráno hlásili letci, že jeden nepřátelský armádní sbor postupuje z jihu proti Neidenburgu a že se čelo jeho blíží již k tomuto městu. Hlášení bylo potvrzeno telefonicky I. a. sborem.

Němci obsadili Neidenburg a prodlužují stále své pravé křídlo. Během dne obsadili též Willenberg.

Úmysly:

Uspořádati a k boji přichystati síly poněkud uvolněné a co nejdříve zahájit operace proti armádě Rennenkampfově.

Žádné.

Dané rozkazy:

Po zprávách o postupu ruského sboru z jihu na Neidenburg byl dán 3. zál. divisi, jejíž úkol byl skončen ústupem ruského středu, rozkaz, aby podnikla protiútok na tento ruský sbor. I jiné uvolněné části 8. německé armády byly ihned poslány k Neidenburgu.

V tento den již velitelství 2. ruské armády nevydalo žádných rozkazů.

Z předcházejícího sestavení je zřejmo, že 29. srpen zpečetil osud narevské armády. Němcům bylo sice překonati ještě jednu vážnou překážku, která mohla snad všechn úspěch zvrátiti, ale zdá se, že jim i tentokrát štěstí přálo, takže byla i tato náhle nastalá krise brzo překonána. Zkoumáme-li celý průběh bitvy podrobněji, nabudeme přesvědčení, že i to nebyla náhoda, nýbrž že i tento poslední úspěch vyplýval z nadvlády vůle nad nepřitelem; a této výhody nabývalo německé vedení ihned první den bitvy svým iniciativním a rozhodným jednáním.

Ihned zrána bylo německé armádní velitelství překvapeno zprávou o nepřátelském armádním sboru, postupujícím z jihu na Neidenburg, a I. německý sbor hlásil telefonicky, že do Neidenburga dopadají ruské šrapnely. Zpráva tato sama o sobě dosti vzrušující, tím spíše, že přišla ve chvíli úplné jistoty o dobytém vítězství, jakož

i hned nato následující přerušení telefonického spojení s I. armádním sborem, musily vzbuditi značný nepokoj a hluboké pohnutí v německém armádním stanu. Z daných rozkazů poznáváme, že byly ihned poslány všechny uvolněné části, aby čelily hrozícímu nebezpečí.

Postupujícím ruským sborem byl tam I. ruský sbor, který se po porážkách 27. srpna znovu shromáždil a spojil s 1. brigádou střelců a se zbytky 3. gardové divise, a který pod velením generála Sirelia, velitele 3. gardové divise, postupoval nyní na Neidenburg, t. j. přímo do zad I. německému sboru. Opatření, jež proti tomuto ruskému postupu učinilo velitelství 8. německé armády, bylo však zbytečné, ježto si generál François pomohl sám svými vlastními silami a podnikl částí I. armádního sboru úspěšný protiútok. I bojoval německý I. armádní sbor jak proti severu, tak proti jihu, na dvou frontách obrácených k sobě zády.

Podle oboustranné situace ustoupil celý ruský střed, takže mohlo býti dosti sil 8. armády uvolněno. Toho použilo německé velení, aby co nejdříve znovu uspořádalo část armády, a aby byly tak již zahájeny přípravy pro další úkol — pro operace proti armádě Rennenkampfově. Na německé straně se vědělo, že nelze ztráceti času, a že 8. armáda musí býti co nejdříve opět hotová k novému boji. S přípravami těmito souvisí též přesunutí hlavního stanu do Osterode.

Proto přibyl sám náčelník generálního štábu 8. armády do Hohensteinu, aby tam uspořádal vojska, která se na malém prostoru velmi tísnila. Nebylo to snadné, neboť podle situace zrána 29. srpna (viz náčrt č. 5.) musily se tam sraziti části XX. armádního sboru, I. záložního sboru, Goltzovy zeměbrance divise a 3. záložní divise — a po obklíčení ruského XIII. armádního sboru byla tato německá vojska smíšena s masami ruských zajatců. Ludendorff vyřadil tam a umístil podél silnice z Allensteinu do Hohensteinu XX. armádní a I. záložní sbor, takže armádní velitelství mělo nyní opět alespoň dva úplné armádní sbory.

Z tohoto uvolňování německých sil jest patrné, že se bitva chýlila ke konci. Během dne byl uzavřen u Willenbergu s obou stran kruh, uzavírající střed narevské armády, a ruské síly, které ustupovaly tímto směrem, podnikaly ojedinělé zoufalé pokusy vynutiti si bojem průchod. Jako tam bojovaly německé síly se dvěma opačnými frontami, jednak s uzavřeným ruským středem proti severu, jednak s ruskými posilami proti jihu, tak i ruské části zápasily v těchto místech zoufale proti severu s nepřítelem je pronásledujícím a proti jihu s německým kordonem, který jim uzavíral cestu k ruským hranicím.

Zbytky ruského XV. armádního sboru počaly 29. srpna o 2. hodině ranní ustupovati na jih, ale ani přes úporné boje se jim nepodařilo proniknouti u Neidenburga. Třináctý ruský sbor padl během dne téměř celý do německého zajetí.

Samsonov, který již druhý den neměl žádného spojení s třemi sbory své armády, následoval zbytky XV. sboru a za bojů u Mužaků a u Neidenburga osaměl se svým štábem úplně. Svoji tělesnou eskadronu, která utrpěla těžké ztráty za ataky na německé kulometry, také propustil. Pravděpodobně poznal již během dne všechnu tíhu nešťastné situace, že nelze ustoupiti, a že jeho armáda je úplně

zničena. Proto se vzdal naděje a všech dalších pokusů změnit situaci, kterou změnit bylo již nemožné.

Generálmajor Knox vypravuje, jak bloudil nešťastný vojevůdce se svým štábem pěšky hustými lesy severně od dráhy z Neidenburga do Willenburgera. Map již nebylo; jediným vůdcem byl kompas. Konečně ani toho nebylo lze používat, jelikož došly zápalky. Všichni si podali ruce, aby se neztratili ve tmě. Několikrát opakoval Samsonov, že nepřežije hanby porážky. „Čar mi důvěřoval, a proto nemohu po takové katastrofě předstoupiti před něho.“ Později odešel stranou a bylo slyšet výstřel. Marně ohledali jeho mrtvolu; v temnotě nenašli žádné stopy zranění. Všichni však byli přesvědčeni, že si sáhl Samsonov sám na život. Náčelník štábu a ostatní důstojníci pokračovali v útěku a dostali se, když byli urazili asi 30 verst pěšky, na ruské hranice.

Třeba ještě se zmíniti o II. ruském armádním sboru, který byl stále na pochodu v pásnu mezi 1. a 2. ruskou armádou, severně od německé jezerní přehrad, a který dostal za těchto pochodů od 21. srpna již dvakrát rozkazy, aby se vrátil. Sbor tento dosáhl dnes (29. srpna) stanice Korschen, a tam se dověděl o porážce 2. armády; tam také dostal po třetí rozkaz, aby se obrátil a dal se na zpáteční pochod.

Dne 30. srpna.

Němci:

Rusové:

Válečné učlenění (Ordre de bataille):

Jako 29. 8.

Z části 2. ruské armády bojovaly toho dne již jen XV. sbor a zbytky XXIII., I. a VI. a. sboru.

Situace:

Kruh okolo středu ruské 2. armády byl úplně uzavřen. I. a. sbor a skupina generála Mühlmanna stály na linii Neidenburg — Mužaky — Malgaofen, části XVII. a. sboru na čáře Ortelsburg — Malgaofen — Kannwiesen (záp. od Willenberga); XX. a. sbor na linii Wientzkowen — Maransenské jezero — Hohenstein. I. zál. sbor stál východně od Hohensteinu u jezer Plaucigského a Lanského a řadil se na pravé křídlo XVII. a. sboru.

I. a XVII. a. sbor byly nuceny obrátiti také část svých sil proti jihu, odkud útočily zbytky I. ruského sboru na Neidenburg a VI. ruský sbor na Willenberg—Ortelsburg. Oba ruské útoky byly odrazeny. — Hlavní stan něm. 8. armády v Osterode.

Zbytky XV. a XXIII. a. sboru byly sevřeny něm. sbory a bojovaly u Mužaků, Malgaofenu a Willenberga o průchod na jih. Padly však během 30. a 31. 8. poznenáhlu vesměs do něm. zajetí. Zvenčí pokoušely se i toho dne ruské části znovu uspořádané prolomiti německý korden a vyprostiti sevřené ruské sbory. Proto útočily i toho dne zbytky I. ruského sboru opět na Neidenburg a zbytky VI. ruského sboru na Willenberg a Ortelsburg. I. a. sboru se sice podařilo za velení generála Sirelia dobýti Neidenburgu o 9. hodině večerní. Po sedmi hodinách bylo však místo toto opět opuštěno a I. ruský sbor ustoupil na jih. Ani VI. a. sboru nepodařilo se u Willenberga a Ortelsburga dobýti úspěchu. — Armádního stanu již nebylo od předcházejícího dne.

Zprávy o nepříteli:

Němci:

Rusové:

V noci ze 30. na 31. 8. došly zprávy o silném jezdecku armády Rennenkampfovy, postupující do zad 8. německé armády.

Úmysly:

Němci:

Po skončeném boji ponechat jen slabší síly na jižních hranicích Východního Pruska a ostatními částmi 8. armády vrhnouti se na armádu Rennenkampfovu.

Rusové:

Dne 30. srpna vydali generálové Martos a Klujev, velitelé XV. a XIII. ruského sboru, se svými štáby své zbraně a hlásili se v Osterode u velitele 8. německé armády. Bitva byla skončena a pro 2. ruskou armádu ztracena, ač jednotlivé části její bojovaly zoufale až do 31. srpna.

Samsonov překročil dne 21. srpna východní pruské hranice a 30. srpna byla armáda jeho úplně poražena a on sám mrtev. Z armády jeho byly tam ještě zbytky I. a VI. armádního sboru a něco též z XXIII. armádního sboru. Z XV. armádního sboru zachránilo se jen 4000 mužů. Takto stála Rusy tato desetidenní ofensiva celý XIII. a XV. armádní sbor, 2. divisi a 1 pluk 3. gardové divise a k tomu všechno dělostřelectvo a všechny trény těchto jednotek.

Úhrnem padlo Němcům do rukou více než 90.000 zajatců (Kurt Jagow udává v „Daten des Weltkrieges“ 93.000) a ohromné množství válečného materiálu, v němž bylo i 300 děl. Počet mrtvých u obou protivníků dosahuje asi 150.000.¹⁾

Jisto je, že rozsahem prostorovým a časovým, mohutností, prostředky a množstvím použitých sil byla bitva u Tannenbergu největší zničující bitvou světových dějin. Byla svedena tak, jak to souhlasilo s německou doktrínou, která pokládala za ideální vzory zničující bitvu u Kann v starověku anebo bitvu u Leuthenu za Bedřicha Velikého.

Ke konci třeba se ještě zmíniti o podniku jedné části armády Rennenkampfovy, který souvisel s bitvou u Tannenbergu.

Generál Gurko²⁾ líčí nám jej asi takto: Ježto neměl generál Žilinský, velitel ruské severozápadní fronty, dne 29. srpna již po dva dny zpráv od Samsonova, vydal rozkaz jezdeckému Rennenkampfovu (čtyřem jezdeckým divisím), aby prorazilo německé linie a proniklo až do prostoru u Allensteinu, kde musí asi býti armáda Samsonovova.

Rozkaz byl pak odvolán, ale ne dosti zavčas, takže 1. jezdecká divise pod velením generála Gurka odjela k půlnoci na 31. srpna, dříve než dostala druhý rozkaz. Prolomivši slabý závoj německých sil, které čelily Rennenkampfovi, pronikla přibližně asi 50 km vzdušné čáry do prostoru obsazeného Němci až na dohled k Allensteinu (podle Němců až k Wormdittu), kde se utkala bojem s německými vojsky, skládajícími se z pěchoty a dělostřelectva.³⁾ Když generál Gurkov viděl, že ostatní divise nepřicházejí, vrátil se do svých linií. Smělý a dobře řízený nájezd neměl jiného výsledku, než že bylo podle stavu silnic zjištěno, že značné německé síly musily býti přemístěny ze severu na jih. Mimo to byl nalezen jeden ruský kulomet, ale nebylo lze nabýti určité zprávy o armádě Samsonovově; ani u okolí Allensteinu nebylo po ní stopy.

¹⁾ Hojně byly šířeny pověsti, že se větší část ruského vojska utopila v bahnech. Také Stegemannovy Dějiny světové války používají této bajky k drastickému vylíčení hrůz této bitvy. Ludendorff tyto pověsti úplně zamítá. Na bojišti u Tannenbergu nebylo žádných bahen ani močálů.

²⁾ V svém díle: „Rusko 1914–1917“.

³⁾ Byly to části německého I. záložního sboru.

Dne 1. září vrátila se divise Gurkova do ruských linií, když byla za 36 hodin projela přes 100 km v území, obsazeném třeba jen slabšími silami nepřátelskými, a když byla svedla boj, který ji stál několik mužů, mezi nimi i jednoho velitele jezdeckého pluku.

(Budoucně dále.)